

A szorgalmas falutól a virtuális Baracáig¹

ANNABELLA GECSE
FROM THE HARD-WORKING VILLAGE TO THE VIRTUAL BARACA

316.7(437.6)"19"
325(437.6)(=511.141)"19"
94(437.6)"19"

Village community, Slovak settlers, re-settlement, deportation, re-Slovakisation, making co-operative farms, the Roma people.

1. Bevezetés

Tanulmányom célja egy falu mint közösség életének – több szempontból is erősen korlátok közé szorított –, időben mintegy száz évet átfogó jellemzése. Az első, rövid szakasz a falu társadalmának alapvető jellemzőit tekinti át (rendkívül nagy vonalakban) a 20. század első harmadában. Ezt a kevés konkrét, mérhető eredményt felsorakoztató bevezetőt azért tartom mégis szükségesnek, mert annak a jelenségnek az okai, hogy a falu nem cigány lakói a 20. század második felében a közeli városokba költöztek, ebben az időszakban gyökereznek. A második egységet a falu életébe erősen beavatkozó, 1920 utáni külső, politikai beavatkozásoknak és azok hatásának szenteltem. A harmadik szakaszban a település mai etnikai képének kialakulásával foglalkozom, kissé tekintetbe véve a két etnikum egymás mellett élését is.

A téma viszonylagos „kényessége” miatt beszélgetőtársaim adatait nem teszem közzé, de a velük folytatott beszélgetések részleteit szó szerint közlöm. Az effajta adatgyűjtés mellett több információt köszönhetek a „véletlennek”, ugyanis kutatási terepem az a település, ahol élek. Annak ellenére, hogy e helyzetnek hátrányai is vannak (a megszokottság, az otthonosság biztonságérzete meg is nehezítheti az objektív, tudományos hozzáállást), olykor talán helyzeti előnyökkel is jár, láthatóvá tesz néhány olyan jelenséget, ami „külső” szemlélő és vizsgálódó számára nehezen elérhető. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy nem csupán a néprajztudomány és kulturális antropológia egyik kiemelt módszerének, a résztvevő megfigyelésnek alkalmazására nyújt lehetőséget, hanem e módszernek mintegy megfordításával a „megfigyelő részvételre” is alkalmat ad: anélkül lehetek részese a falu mindennapi életének, hogy az (ellentétben egy idegen kutató megjelenésével) különösebb feltűnést keltene.

Az elnéptelenedő falvak problémája a néprajzban az ormánsági egyke miatt került már a 20. század elején a figyelem középpontjába. Az aprófalvak 20. század közepeitől jellemző, más tényezőkkel összefüggő elnéptelenedésére, a jelenséget nemegyszer kísérő „elcigányosodásra” ezt követően elsősorban a magyarországi tár-

sadalomföldrajzi kutatások hívták fel a figyelmet, főleg a Dunántúlra és Borsodra fókuszálva (Kocsis–Kovács 1991; Vuics Tibor 1993). A munkám során vizsgált település, Baraca földrajzilag a borsodi területhez csatlakozik, ám a magyar–szlovák államhatár szlovákiai oldalán.

A települést a néprajztudomány a folklórkutatás révén ismer(het)ji. B. Kovács István *Baracai népköltészet Tóth Balázné Csák Margit előadásában* című munkája 1994-ben, az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* 25. köteteként látott napvilágot.

A népszámlálások adataiból ugyan nem derül ki, ám Baraca népessége a 20. század második felében szinte teljesen kicserélődött. Lakosságának száma egyébként – az összeírások szerint – a 18. század óta 200-500 között mozog. Az összeírások, népszámlálások mind magyar faluként említik (Acsády 1896; *A Magyar Korona...* 1902; *A Magyar Szent...* 1912; Borovszky é. n.; Fényes 1851; Gyönyör 1989, 57; Pesty 1864). Az 1893-as cigányösszeírásban – amely csak azokat a falvakat írja össze, amelyekben a cigányok száma eléri az ötvenet vagy az összlakosság 10%-át – Baraca nem szerepel (*A Magyarországon...1895*). Az 1910-es, '20-as években négy lakóházban élő négy cigány család (15-20 fő) mára 372 főre szaporodott. Ezzel párhuzamosan nem cigány lakóinak (Baracán ezt a kategóriát *parasztnak* nevezik, és a továbbiakban én is ezt a kifejezést használom) nagy része – 1940 óta összesen 374 személy – elköltözött a településről. Ennélfogva Baraca esetében az „elcigányosodás” egy összetett folyamat következménye. Tanulmányomban e folyamat végeredményén kívül annak néhány összetevőjét igyekszem megvizsgálni.

Az önjellemzés és a külső kapcsolatok vizsgálatából kitűnik, hogy Baraca kapcsolatépítését a szomszéd, legtöbb esetben református településekkel erősen korlátozta római katolikus vallása. Ha azonban nem is a szomszéd települések jelentették házassági körzetét, valamilyen kapcsolata a legtöbbel volt Baracának, ez tette lehetővé, hogy másokhoz viszonyítva (is) tudja jellemezni önmagát: elsősorban a vallásossággal és a dolgosággal. Református szomszédai között parókiája, temploma miatt volt viszonylag kiemelt jelentősége. A történeti Gömör megye kisnemesi településeinek többségétől eltérően a baracai kisnemesek jogállása megfért római katolikus vallásukkal. A falusi társadalom tagolódása legerősebben éppen a földbirtokbeli eltérések révén volt érzékelhető. Az, hogy ezt számon tartották, jelzi, hogy az egyik legfontosabb értékmérő, a közösségi megítélés tekintetében leginkább jel funkciójú adottsága volt egy-egy családnak. Az „amerikázás” Baracát is érintette, ám azáltal, hogy csaknem mindenki visszatért, láthatóvá válik az időszakos kivándorlás motivációja: rangosabb pozíciót (azaz több földet) szerezni az anyagi szempontból ítélő közösségen belül. A faluközösség másik rendező erejét a vérségi alapú szerveződés, csoportosulások, azaz a családszervezet és rokonsági rendszer jelentették. A *nagy-* és *kiscsalád* a 20. század eleji Baracán egyaránt jellemző családforma volt. Az is viszonylag jól nyomon követhető, hogy a *gazda* – egyébként a szakirodalomból is jól ismert – tekintélye a kiscsaládban is megmaradt. A *had* jelentése ugyan elhomályosult, ám az „intézmény” maga külső „támadás” esetén aktivizálódott, tehát időszakosan szervező erőnek bizonyult. A rokonsági rendszer másik „különlegessége” Baracán a műrokonság rendkívüli szerepe. A *komák* megválasztása egész életre szóló döntés volt. Jelentősége ezen túlmutatóan abban állt, hogy a falusi társadalmon belül komaságba kerülni valakivel esélyt jelentett az egyéni keresztül az egész család kapcsolati hálójának erősítésére, po-

zíciónak emelkedésére, megítélésének pozitív elmozdulására. Emellett Baraca kicsiségéből adódóan a vérrokonság a műrokonság e formájával kiegészülve teljesen átszította a falut, a kapcsolati hálóban ezáltal mindenki mindenkihez kapcsolódott valamilyen úton-módon. A nem- és korcsoportokat vizsgálva megállapítható, hogy az ilyen alapú átmeneti kisközösségek szerveződésében a házasságkötésnek vízválasztó szerepe van. A szórakozás funkciójú közösségi alkalmak száma ezt követően erősen korlátozódik. A lokális kapcsolatok vizsgálata során arra derült fény, hogy azok – összevetve a szakirodalomból ismert más települések esetével – nem túl intenzívek, ám a meglévők mindig pozitív előjelűek. Ennek fenntartására a közösség érintett tagjai komoly gondot fordítanak. A munkaszervezeti formák vizsgálata során derült fény azok néhány sajátosságára. Kitűnik a Baraca helyzetéből adódó sajátosság, a bérmunka teljes hiánya. Feltűnő és látszólag ok nélküli viszont az, hogy esetünkben a kalákaszerű munkák is hiányoznak. Erre adatközlőim rákérdezés nélkül is azt a magyarázatot adták, hogy ez a forma nem fért össze azzal a saját haszonnal, saját munkára koncentrálással, ami a baracai családokat már az 1940-es években is jellemezte. A különböző birtoknagyságú és eltérő jogállású családok gazdálkodásán keresztül megragadható üzemszervezeti sajátosságok mögött minden esetben tetten érhető a családok mentalitásbeli különbsége. A faluszervezettel és az uralkodó jogviszonyokkal kapcsolatban adatközlőim véleményével összhangban megállapítható, hogy Baraca a 20. század első felében szabályozott és rendezett falu volt. Adataim azt mutatják, hogy minden részterületnek megvolt a maga „felelőse”, akik a működés érdekében munkájukat teljesen összehangolták.

A fent említett csomópontok köré rendezett társadalomrajz azt a képet mutatja Baracáról, hogy az egészséges arányú vagyoni rétegződés valóban sikeres gazdasági-társadalmi együttműködést eredményezett. A falu mint közösség „kerek” egészet alkotott, legszegényebb és leggazdagabb rétege, illetve a közöttük elhelyezkedők szerencsésen egészítették ki egymást a gazdasági alapú, munkaközpontú együttműködésben. A későbbi elnéptelenedésre ebben a korszakban még csak az utalt, hogy a legnagyobb gazdák (másoknak is mintául szolgáló) családjaiban legtöbb esetben csak egy gyermek született. Ebben az időben is költöztek el családok Baracáról, ám ez még nem öltött veszélyes méreteket. Az Amerikába vándorlásról is bebizonyosodott, hogy az csupán a felemelkedés eszközeül szolgált, a szerencsét próbálók döntő többsége hazatért.

2. A település életére ható külső tényezők (1920 után)

2.1. A szlovák telepések megjelenése és hatásuk a falura mint közösségre²

A trianoni békediktátum értelmében 1920-tól Baraca is az újonnan alakult Csehszlovákiához került. A történelmi tény akkori értékelését a falu részéről ma már lehetetlen rekonstruálni. Nem szólnak róla visszaemlékezések, a politikatörténetben számon tartott, dokumentált „nagy” események baracai átélésének módozatait nem ismerhetjük, így emlékezetben lecsapódott változataikat sem vethetjük össze a rögzített tényekkel. Kivételt képez a falu déli határában birtokot vásárló szlovák családok megjelenése, akik erős hatást ugyan semmilyen téren nem gyakoroltak a falubeliekre, évekig, évtizedekig tartó jelenlétük mégis kiváltott olyan közösségi reakciókat is, amelyeknek hatása végül befolyással volt a falu későbbi életére.

Liszka József a népi és/vagy populáris kultúrát közvetlenül befolyásoló tényezők között utal az 1919-es csehszlovák földreformra (Liszka 2002, 106, 397). A földbirtokreform alaptörvénye az 1919. április 16-án elfogadott lefoglalási törvény, amelynek értelmében lefoglalták a 150 hektárnál nagyobb mezőgazdasági és a 250 hektárt meghaladó vegyes művelésű birtokokat (Simon 2004b, 1363). Ezeket a birtokokat kedvezményes hitellehetőségek felkínálása mellett, célzott vevőkörnek áruba bocsátották, így a szlovák telepesek a homogén magyar etnikai tömböt olykor egész telepesfalvakkal, máskor egy-egy település határában csak néhány házat jelentő teleppel sikeresen megbontották³. Vidékünkön a Rimaszécs melletti Koburg-birtokra már 1920 őszén toboroztak telepeseket, napilapokban közzétett hirdetések útján is. Amint azt Simon Attila megállapítja, nem lehet minden esetben eldönteni, hogy a kisebb szlovák telepcsoportok a kolonizáció folyamatába illeszkedve keletkeztek-e (Simon 2004b, 1367). Az is előfordulhatott, hogy az információt „időben” megszerző bankok haszonszerző céllal vásároltak a földreform hatálya alá eső nagybirtokokból. Ilyen esetet említ pl. Gaál Imre a közeli Tornaljáról, ahol dr. Radvánszky György majdnem 1826 kataszteri holdas birtokából a rozsnyói Földműves Kölcsonös Pénztár spekulatív célból vásárolt, majd továbbadta szlovák telepeseknek (Gaál 2001, 169). Baraca esetében sem lehet minden kétséget kizáróan megállapítani, hogy a kolonizáció fő vonalába tartozó jelenségnek tekinthetjük-e a szlovák családok megjelenését.⁴ B. Kovács István földvásárlásukat a „nagybirtok” (150 hektár) eladósodásával magyarázza, hozzátéve, hogy a birtok másik felére (szintén 150 hektár) magyar nemzetiségű cselédeket telepítettek (B. Kovács 1994, 13).

A falubeliek, beszélgetőtársaim viszonylag pontosan tudták, miért, honnan, milyen támogatással érkeztek a betelepülők. Nincsenek ugyan írásos adatok arról, hogy odaköltözésüket kolonizációnak nevezték volna, ám az rendkívül nehezen hihető, hogy a feketebalogi (tehát nem éppen szomszédos településen élő) szlovák családok minden közvetítés, felhívás nélkül, „spontán” úton szereztek volna tudomást a 100%-ig magyar nemzetiségű és szintén csaknem teljesen homogén magyar környezetű falu határában lévő eladó (vagy lefoglalt[?]) birtokról. Kb. 1930-ra a cselédházak (amelyekbe eredetileg költöztek) többsége eltűnt, az egy testben lévő földbirtok egy részén a telepesek mérnökkel beltelket mérettek ki, ezért a házaik nem alkotnak, akkor sem alkotak tömböt, hiszen mindenki a saját, viszonylag nagy területű birtokán épített. A telepesek – a visszaemlékezések szerint – Tepper Lajos birtokából vettek.

„Balázs úr talán a Fáy veje volt, tőle vett birtokot Tepper Lajos”⁵.

A Csízi nevű dűlőben, a kastélytól lefelé eső részt, tkp. a falu határának déli szélét vette meg. Ezért kapta a terület a Tepperé nevet.

A visszaemlékezések szerint – az osztás után – minden családnak 30 holdasnál nagyobb birtoka volt, de ez a birtoknagyság a későbbiekben általában megváltozott, csökkent.⁶ Frissen szerzett birtokaik 1928-ban lettek kisebbek, amikor szintén Baraca határába költözött az Ádám és az Agócs család Medvesaljáról (B. Kovács 1994, 13). Egyes vélemények szerint ők vettek a szlovák telepesek földjeiből.⁷ Ezt az eladást, illetve a többi telepes magatartását a visszaemlékezők negatívan ítélik meg, azzal hozzák összefüggésbe, hogy rosszul gazdálkodtak.

„1938 után ki tudták volna fizetni [a birtok teljes árát, tehát törleszteni a hitelt G.A.], esett a cseh pénz értéke, egy mázsa búza egy fél

házhely⁸ ára volt. De X nem tudott annyit se fizetni, mert meghalt a felesége. Iszákos is volt, a gyerekek szétszéledtek. A többit nem tudni, miért nem fizették. Még az X-ét is kifizethették volna a többiek, ha lett volna bennük egy kis jóakara.”

Egy más témájú beszélgetés során az derült ki, hogy az 1. bécsi döntés miatt a telepések egyáltalán nem akartak Baraca határából elköltözni. Sőt: „szerették a magyar rezsimit, mert megszabadultak az adósságaiktól, egy részétől legalább”. Hasonló magatartást állapított meg Tornaljára, az ottani telepésekre vonatkozó kutatásai során Gaál Imre is.⁹

A telepések – egy család egy tagja kivételével, aki itt ment férjhez – az 1980-as évek elejére szinte nyomtalanul eltűntek Baracáról. Az idősebbek elköltözésüket a betelepüléshez hasonlóan számon tartják, nem minden esetben ugyan, de nagy vonalakban nyomon követték.

Annak ellenére azonban, hogy csaknem nyomtalanul eltűntek a településről, tekintve annak kisszámú népességét, azon belül tagadhatatlanul jelentős részt képviseltek, (képviselhetek volna), amíg jelen voltak. Szemléltetik ezt az alábbi, egyházi anyakönyvek bejegyzéseiből szerkesztett táblázatok. (Az összesítésekre csupán azok az évek kerültek be, amikor a telepés családokban is születtek gyermekek, köttettek házasságok és voltak, akik meghaltak.)

1. táblázat. A születések és elhalálozások számának alakulása a betelepültek és a törzsökösök körében az egyházi anyakönyvek adatai alapján

Év	Születések száma összesen	Ebből a betelepültek gyermekeinek száma ¹⁰	Év	Összes elhunyt	Ebből a telepés családok halottainak száma
1922	13	4	1925	9	2
1923	11	1	1927	8	2
1924	14	2	1929	5	1
1925	9	1	1933	10	1
1927	6	1	1941	6	1
1929	12	1	1942	3	1
1931	17	1	1943	7	1
1932	14	1	1948	7	1
1933	9	1	1955	7	1
1934	7	2	1956	3	2
1936	4	1	1957	6	1
1938	10	1	1962	5	1
1943	12	2	1966	4	1
1944	15	2	1981	7	1
1945	6	1	1987	10	1
1946	10	2	Összesen	100	19
1947	11	2			
1949	11	2			
1950	18	2			
1951	12	2			
1952	11	1			
1953	6	2			
1955	6	1			
1963	7	1			
1966	7	1			
1972	8	1			
Összesen	266	35 + 4 vegyes házasságból született			

Amennyiben a vegyes házasságból születetteket figyelmen kívül hagyjuk, a táblázat egyszerűsített eredménye azt jelzi, hogy azokban az években, mikor a betelepült családokban is születtek gyermekek, az összes gyermek 13,1%-át jelentették a telepés családok gyermekei. A számok tekintetében tehát a telepéseknek – a demográfiai folyamatok szempontjából rövid idő elteltével – nem volt, de nem is lehetett mérhető, a lakosság összetételét módosító szerepük, viszont statisztikailag érzékelhető, határozottan kimutatható a jelenlétük.

A táblázat másik része ugyanilyen szempontból (telepések aránya az összlakosságon belül) tekinti át az egyházi anyakönyvben nyilvántartott elhalálozások számát.

Összevetve a két egyszerűsített eredményt, megállapítható, hogy míg a keresztek között 13%, az elhunytak között 19%, tehát kicsit magasabb a telepések aránya.

A telepések házasságkötéseit leginkább olyan szempontból érdemes megvizsgálni, hogy mennyi a falubeliekkel kötött házasságok száma, ami azt is jelzi, mennyire fogadta be őket a falu, mennyire fogadták el ők a falut. Ennek ellenére a házasságkötések száma egyszerű éves alakulásának áttekintése sem hiábavaló.

2. táblázat. A betelepültek és a törzsökösök házasságkötéseinek száma az egyházi anyakönyvek adatai alapján

Év	Összes házasság	Telepések házasságainak száma
1928	5	1
1929	7	1
1931	3	1
1933	4	1
1937	2	1
1938	1	1
1939	2	2
1943	4	1
1946	4	1
1949	4	1
1952	4	1
1953	2	1
1955	3	1
1961	3	1
1963	2	1
1971	4	1
1979	3	2
Összesen	57	19

Amint az a táblázatból is jól látható, a telepés családok életük Baracán töltött időszakában összesen 19 házasságot kötöttek. Ebből mindössze háromszor fordult elő, hogy baracai házastársat választottak, mindhárom esetben a menyasszony volt telepés családból való. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a vizsgált években a telepés családokat is beszámítva 57 házasságot kötöttek, a három eset elég kevések tűnik. Amennyiben azonban a telepések megjelenésével kezdődő időszakban köttetett összes házassághoz viszonyítunk (tehát nem csupán azokat az éveket vesszük tekintetbe, amelyekben a telepés családokban is kötöttek házasságot), 167 házasságkötéshez aránylik a 3, amely részt egyenesen súlytalanak tekinthetünk. A fenti adatok összevetéséből egyértelműen megállapítható, hogy a kétféle

„népesség” kölcsönösen nem szerepelt egymás házassági „piacán”, annak ellenére, hogy mindannyian római katolikusok voltak. A három kivétel ellenére is elmondható, hogy általában sem a falubeliek, sem az annak határába települők nem tekintették egymást potenciális házastársnak.

Ezt a viszonyulást erősíti a komaság vizsgálata is. Az 1922 és 1979 közötti időszakban az anyakönyvi bejegyzések tanúsága szerint 9 esetben fordult elő, hogy falubeliek betelepültekkel komasági kapcsolatot létesítettek. Ebből a 9 esetből azonban csupán 2 tekinthető valószínűs keveredésnek, amikor egy-egy falubeli személy gyermekének a telepések közül választott keresztszülőt. Mindkét esetben – az anyakönyvben szereplő vezetéknev alapján megállapítható – cigány személyről van szó. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy a falu cigány népességére egyáltalán nem volt jellemző, hogy maguk közül választottak volna keresztszülőt, sőt az volt az általános, hogy parasztot választottak. A betelepültekkel szemben tanúsított tartózkodásukat tehát nem magyarázhatjuk „etnikai” távolságtartással, sokkal inkább a korábbi tendencia, esetleg a paraszti társadalom viselkedése követésének.¹¹ A további 7 esetet azért nem tekinthetjük „teljes értékű” keveredésnek, mert éppen a vegyes házasságokban élők lettek a keresztkomák. Amint azt már említettem, három esetben kötött házasságot falubeli betelepülttel. A hétből hat esetben éppen ezek a házaspárok lettek a keresztszülők, tehát nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a házaspárt a telepés „fél” révén választották komának, ugyanúgy lehetséges, hogy a falubeli házaspár személyén volt a hangsúly, házastársa csupán „tartozéként” került a rokonságba.

Az a visszaemlékezésekből és az anyakönyvi adatokból egyaránt kitűnik (sőt a kétféle forrás egymást erősíti ebben), hogy a település paraszti eredetű lakosságának elnéptelenedő tendenciáját a telepések jelenlétükkel nem változtatták meg. Arra, hogy elköltözésük oka nem lehet az „ellenszenves” nemzetiségű környezet – amint egyik beszélgetőtársam is hangsúlyozta – az szolgál igazolásul, hogy nem 1938-ban, a falu visszacsatolását követően kezdtek tömegesen elköltözni.¹²

A fenti adatok azt is igazolni látszanak, hogy a „pusztákra” 1921-ben költöző családok a faluközösségbe nem épültek be. A szövetkezet létrejötte (1953) előtt, a magángazdaság idején a falu társadalma gazdaságilag „kerek” egészet alkotott, társadalma olyan módon, olyan mértékben és arányban volt tagolt, hogy tagjai (családjai) szinte tökéletesen egészítették ki egymást. Szinte éppen annyi nagyparaszt volt, amennyi kiscsajdú aratónak akart állni. Szinte pontosan megegyezett a nagyobb gazdaságok külső munkaerő igénye a szegényebb családok földbirtok híján jellemző munkaerő fölöslegével. Természetesen voltak kivételek, rendkívüli (történelmi) helyzetek és alkalmak, amikor a rendszer egyensúlya megbillent. Véleményem szerint ebben kereshetjük az egyik okát annak, hogy a telepések nem tudtak a faluközösség részévé válni (1953 előtt). A gazdálkodásból élő közösségnek támaszra (munkaerőre) sem volt szüksége, ugyanakkor fölösleges energiája sem maradt a korábban más életmódot folytatók „betanítására”, ráadásul hasznosítható, újdonságnak számító gazdasági tapasztalatok átvételét sem remélhette a betelepültektől. Az idegenség állandósulásának másik oka a közös nyelv hiánya lehetett, a baracaiak szlovákul, a betelepültek magyarul nem tudtak. A visszaemlékezések szerint a falubeliek nem örültek már odaköltözésüknek sem, bár nyílt konfliktusra soha nem került sor. Talán nevezhetjük „lélektani hadviselés”-nek a velük szemben tanúsított, nem

nyíltan ellenséges, nem támadó, nem beavatkozó, „csak” távolságtartó, kikerülő magatartását – az „itthon vagyunk” minden előnyének alkalmazását az „idegenben vagyunk” minden hátrányát egyébként is elszenvedőkkel szemben. Egyik beszélgetőtársam szemléletesebben fogalmazott, mikor arról kérdeztem, szerinte miért tűntek el csaknem nyomtalanul a betelepültek:

„Akik idejöttek, mind elmentek. Nem voltunk jóban velük. A parasztnak csak úgy jó, ha mindenki segít. Nem segítettek nekik a falusiak. Ide vezet Baraca tönkretévése”.

Állításom mellett szól az, hogy a szlovák családok után pár évvel szintén a pusztára költöző medvesalji családokat a falu befogadta. Gazdaságilag azért nem jelentettek gondot sem, kihívást sem a falu számára, mert hasonló környezetből, csaknem azonos gazdálkodói tapasztalatokkal költöztek Baracára. Családjaikban sok fiú született, akik a gazdaság munkaerejét és egyben sikerének garanciáját jelentették. El- és befogadásuknak két megragadható, konkrét jele van. Az egyik az, hogy mind a négy fiú „beköltözött a pusztáról”, tehát a faluban, önállóan vásárolt telket és épített házat, bizonyítva ezzel, hogy az okos gazdálkodásnak pénzben, anyagiakban mérhető eredménye is van. A másik biztos jel pedig az, hogy mindannyian baracai lányt vettek feleségül.

Végeredményben tehát nem jelenthetjük ki Baracáról mint faluközösségről, hogy minden idegennel szemben elutasító és tartózkodó volt. Azoknak az „idegeneknek”, akik követhető, ellenőrizhető és hitelesnek számító módon, saját erőből keresték a helyüket, megadták az esélyt, hogy megtalálják azt. A lakosság összetételét, a rokoni szálakkal többszörösen átszőtt falusi társadalmat tekintve megjelenésük egyfajta „vérfrissítés-ként” is felfogható. Azoknak azonban, akik ismeretlen, nem nyomon követhető, ennél fogva inkább negatív megfontolásból, célból jelentek meg, soha nem adtak helyet a saját világukban. Mellettük éltek tehát, de nem velük, és erre a kiközösítésre többségük el- vagy visszaköltözéssel válaszolt.

2.2. A második világháború és előzményei, következményei

A második világháborúnak, az azt megelőző néhány és az azt követő 1-2 évnek a falu mint közösség szempontjából nem volt formáló hatása még akkor sem, ha ezeknél jelentősebb események soha nem történtek. 1938-ban Baracát is visszacsatolták Magyarországhoz. Az emlékezet a magyar hadsereg bevonulását ma is jeles eseményként tartja számon. A háborúnak összesen 14 baracai áldozata volt, beleértve a katonákat és az elhurcoltakat is: Ádám Géza, Csák József, Gálik Lajos, Koós Zoltán, Kovalcsík János, Kovács Sándor, Molnár Géza, Lovas Géza, Sándor János, Sándor Lajos (1.), Sándor Lajos (2.), Schwartz Gabriella, Schwartz Ilona, Tóth József.

A háború után Baraca ismét Csehszlovákiához került. Ezt követően minden, ami a csehszlovákiai magyarsággal általában történt (jogfosztás [lásd Šutaj 1995], iskola bezárása¹³, kitelepítés¹⁴, majd kényszerű szövetkezetesítés) Baracát is érintette

Az emlékezetben súlyos következményekkel járó tényként mindezek közül a kitelepítés, a reszlovakizáció, kisebb mértékben a szövetkezetesítés, ám annál erősebben az ezt követő állami gazdasággá alakítás maradt meg. Beszélgetőtársaim mind-

ezeket egyenes összefüggésbe hozzák azzal, hogy a falu – paraszt népességét tekintve – mára szinte elfogyott.

2.3. A kitelepítés és a reszlovakizáció

Elsősorban Vadkerty Katalin munkájának köszönhetően viszonylag pontosan és tényyszerűen ismerjük a dél-szlovákiai magyarság története egyik legmeggrázóbb korszakának a megmaradt forrásokból, dokumentumokból (tehát a levéltári anyagból) megismerhető képét.¹⁵ Mégsem mondhatjuk, hogy a kitelepítés, reszlovakizáció közösséglélektani következményeit tekintve tudományosan feldolgozott, a kutatás, a közölt visszaemlékezések területileg kiegyenlítettnek lennének. Ez még akkor is igaz, ha az 1990 óta eltelt időszakban a témában megjelent publikációk száma jelentősnek mondható.¹⁶

1946. február 27-én a magyar és a csehszlovák kormány lakosságcsere-egyezményt írt alá, ám a csehszlovák fél mindvégig ragaszkodott saját becsléséhez, miszerint a magyarországi szlovákok száma 450 ezer körül mozog. A kitelepítés folyamatát a Belügyi Megbízotti Hivatal szabályozta és irányította, a végrehajtás a karhatalom feladata volt. Utóbbiak 10-14 nappal a végrehajtás előtt kikérték az adott település transzportlistáját, egyeztettek, mennyi teherautóra és mennyi vasúti kocsira van szükség, majd körülzárták a falut, és gondjuk volt rá, hogy senki ne maradjon ki, aki a listán szerepelt. A helyzetet még inkább nehezítette, hogy 1946 decemberében és 1947 januárjában a hőmérséklet közép-európai rekordokat döntött, este és éjszaka mínusz 20-26 fok körül mozgott általában, de gyakran ennél is hidegebb volt. A szerelvények elindítása után bizottságok mérték fel az ottmaradt birtokot, amelyeknek általában tagja volt a helyi komisszár. A Szlovák Telepítési Hivatal és a Szociálisügyi Megbízotti Hivatal összesítő jelentése szerint az akció során 4000 lakóház üresedett meg, 75 millió korona értékben, 25 ezer kataszteri holdat koboztak el 75 millió korona értékben, a gazdasági épületek és felszerelés értéke pedig 275 millió koronát tett ki, tehát összesen 550 millió „hasznot” hozott. A lefoglalt házakba bizalmiak, „a szláv nemzetállam kiépítése szempontjából megbízható, nemzethű, új lakóhelyük elszlovákosítására alkalmas személyek” (Vadkerty 2001, 81) kerültek. Az első szakaszban a telepések valóban etnikailag „megbízható” szlovákok voltak, később a kör kibővült a partizánokkal, végül a romániai, lengyelországi, jugoszláviai, kárpátaljai repatriánsokkal (Vadkerty 2001, 158–165). A Tornaljai járásba (ahová akkor Baraca is tartozott) kárpátaljai „optánsok” és brezsnóbányai telepések kerültek. Baracára 10 családot telepítettek (Vadkerty 2001, 429). 1948. október 25-én a Belügyi Megbízotti Hivatal még mindig olyan rendeletet adott ki, melynek értelmében „a magyarok 1949. április 30-ig kötelesek Csehszlovákiában maradni, ahonnan szervezett transzportokkal térnek haza, mert *hazatérésük előtt birtokot és szállást kell nekik keresni*” (Vadkerty 2001, 90; kiemelés tőlem – G. A.). A hazatérés hivatalos változatának két szakasza volt: 1949. január 7-től április 11-ig az első, amely szervezett transzportokkal zajlott, és 1949. utolsó hónapjaiban a második, amelynek idejére már nem szerveztek transzportokat, a hazatérők menetrendszerinti járatokkal utaztak.

Vadkerty Katalin levéltári kutatásokra épülő munkájában Baracára vonatkozó adatokat is közöl:

3. táblázat. A baracai deportáltak száma és ingatlan vagyona

	Hektár	Személyek száma	Lakások száma
Földművesek 1 kat. holdig	2	8	nincs adat
Földművesek 1 kat. hold felett	5	26	5
Más foglalkozásúak	4	17	2
A föld kat. holdban	56		
Összesen	11	51	9

Forrás: Vadkerty 2001. 500.

A deportálással és az ezzel összekötött belső, nemzetiségi alapú telepítéssel szinte egy időben a nemzetállam eszméjének eléréséért még egy eszközt alkalmazott a csehszlovák kormány, a szlovák politikai vezetés kivitelezésében. A Szlovák Nemzeti Tanács 1945. február 4-i manifesztumában fogalmazódott meg először a „reszlovakizáció” gondolata. A reszlovakizációt belpolitikai intézkedésként kezelték, alapját a 33/1945. sz. elnöki dekrétum képezte (Vadkerty 2001, 322). A végrehajtáshoz járási és helyi reszlovakizációs bizottságokat neveztek ki, elsősorban az 1938-ban Magyarországhoz visszacsatolt területen. A lehetőséget plakátokon és szórólapokon hirdették, amelyek szövegezése szerint (leegyszerűsítve) a reszlovakizálás a csehszlovák állampolgárság megadását jelentette.

A bizottság Baracát is a betelepítési övezetbe, tehát abba a sávba sorolta, ahol a reszlovakizációt alkalmazni kell. Az is fontos szempontjuk volt, hogy az akció alkalmazkodjék a helyi viszonyokhoz, és csupán annyi személyt reszlovakizáljanak, amennyit a szlovák környezet valóban képes asszimilálni. Ehhez készítették el a betelepítési övezet falvainak nemzetiségi áttekintését, amelyben Baraca 43 szlovák és 388 magyar lakossal szerepel (Vadkerty 2001, 364). Arról nincsenek pontos adataink, hogy konkrétan Baracán hogy zajlott a reszlovakizáció, de menete valószínűleg igazodott az általános előírásokhoz. Baracán a folyamat első szakasza eredménytelenül végződött. „A Központi Reszlovakizációs Bizottság állítása szerint a magyar ellenpropaganda szinte teljesen »átitatta« az lpolysági járást is [...], de hasonló volt a helyzet a Tornaljai járás Baraca községében, ahol június 30-án még senki sem kérte a szlovák nemzetiséget” (Vadkerty 2001, 373). Később valószínűleg sikeresen alkalmazták valamelyik technikát, mert Baracán is akadt család, amelyek reszlovakizált. Erről azonban szinte lehetetlen adatot gyűjteni, olyan hallgatással övezik az érintettek is, más falubeliek is.

Azt, hogy Baraca életében mély nyomokat hagyott a kitelepítés, jól jelzi, hogy ha emlékeznek is részleteire, nagyon keveset és nagyon kevesen beszélnek róla.

„Kétszer vittek innen ki. '46-ban meg 1947. január 30-án.”

Többségükben visszatértek, ám nem várták meg ennek „törvényes” határidejét.

„Senki nem várta meg a törvényes hazatérést, csak M. P., mert ott megházasodott. 1948 őszén jöttek S.-ék, G. B. ottmaradt. A. F. '48 tavaszán. Sz.-ék megvárták. Őket az Alsópusztára, a kastélyba vitték. S. B., a V. I. férje '48 pünkösdjére [...] Az én anyám beteg lett, csak június 8-ra értünk haza. Aztán jött F. C. csak azután B. L.. apával. K. E. is hamarabb hazajött. G. J.-ék '48 őszén. Ők hárman voltak kint, már J. menyasszony volt, nem ment ki.”

Egyetlen visszaemlékező tudott többet mondani, saját családjuk esetéről. Elbeszélésében felismerhetők a Vadkerty Katalin által feltárt levéltári források részletei, a kivitelezési „technikától” kezdve az utazás körülményein keresztül a hazatérés törvénytelennek számító változatáig. A visszaemlékező ma az egyetlen élő férfi tanú Baracáról. Talán ezzel is magyarázhatjuk, hogy – a megkérdezett nőkkal ellentétben – beszélni tud családjuk esetéről, apró részleteket, konkrét személyeket említ szövegében. A visszaemlékezés lélektani terhe kapcsán azonban azt sem árt szem előtt tartani, ami éppen a visszaemlékezés szövegéből derül ki: lehet, hogy éppen az segíti mindennek elmondásában, hogy 1973-ban „visszament” megnézni, hová telepítették ki őket. Nem kizárt, hogy éppen ezzel oldotta fel a felejtés olykor jótékony, máskor azonban állandósuló lelki görcsöt okozó gátját. Beszélgetésünk során csak egyetlen kezdő kérdést tettem fel („Hogy emlékszik a kitelepítésükre?”), az erre adott választ az alábbi szöveg jelenti. Egyetlen közbekérdezés hangzott el, a kitelepített németekre vonatkozóan.

„Gépfegyverrel jöttek, furgonnal. S. volt a vezér. Ők 10 hektárt kaptak '21-ben, mikor idejöttek. De apám tartotta őket, mert hol kenyér, hol mi kellett [...] Ő volt a »kúti tót«. Ő vezette a csendőröket. Akkor bepakoltak, itthon maradt 13 szarvasmarha, 2 pár ló, a hízók, az aprólék mind. Csak a kutyát vittem el, de azt meg megették a csehek. Az volt benne a legborzasztóbb, hogy Tornalján be, egy marhavagonba [...] A lábam is megfagyott. 32 fok hideg volt, mikor bepakoltak a vagonba. F-et, a bátyámat majd' agyonlőtték, mert észrevették, mert meg akart szökni. Úgy jöttek, hogy mindenkit vinni akartak. 1947. január második felében volt, mert karácsony előtt volt az esküvő F.-nek. Kenyeret akkor sütött anyám, az is itthon maradt. Hallottunk a kitelepítésről, de hogy kit akarnak, azt nem tudtuk. Épp etettünk, amikor jöttek, 3 óra körül. Öten jöttek, J.-vel, körülállták a házat. Ami a kis Aviára felfért, annyit vihettünk. J. volt a faluban bírőféle. Ő volt a nagymenő. Aznap csak mi mentünk, a többiek később. Aztán jöttek K.-ék, aztán G.-ék, egy egész szerelvény tele volt [...] Este indultunk, 8 körül, tele volt a vonat. Másnap délután értünk oda. (1972-ben [?] voltam is ott, Krúmlöv környékén. Bementem, megnéztem őket [...]) Úgy vártak, mint a Messiást. Válogattak a munkaerőben. Mi meg ott voltunk négyen fiúk [...] P. volt az egyik család, a másik U., mert kétfelé osztottak minket. Szomszédok voltak, a házuk előtt volt a templom. [...] Mikor F. meg B. hazajött, átmentem helyettük P.-ékhez. 13 éves voltam. Iskolába nem engedtek, mert nem tudtam a nyelvet. Adtak egy rendes, 2 szobás lakást. Volt hozzá ól is. Nem tudom, miért volt üres.”

G. A.: Nem németeket lakoltattak ki onnan?

„Volt 4 német fogoly, de németek ott nem laktak [...] Az U.-né férjét németek lőtték agyon. Négy lánya volt, a legidősebb 13, a legkisebb 3 éves volt akkor. Apa tudott valamennyit csehül, mert ott volt katona. Engem a gyerekek tanítottak. Azt akarták, hogy tudjunk. Nagyon ren-

des, művelt és barátságos család volt. Baraca-forma falu volt. Ott csak mi voltunk, de Rotovicén meg Misliboricén is voltak magyarok. A bírónál németek szolgáltak, de elszöktek.

14 hektárja volt U.-nének, P.-éknek is 15 hektár körül. U-né azért kapta, mert özvegy volt. P.-éknél volt egy cseléd (Kupagnak csúfoltuk) meg három vénlány, nem bírtak dolgozni. Rendes parasztemberek voltak, éppen úgy, mint itthon. Csak nekik mindenféle gépjük volt, ami Baracán még nem: villanycséplőgép, daráló, itatógép, kaszálógép. Nálunk csak 1952-ben jött a kis aratógép. Ott már magáncég traktort vett, egy hónappal azelőtt, hogy hazajöttünk. Škoda traktort. 25-30 évvel előbbre voltak. Mi messze voltunk, nem törődött senki a néppel [...] Én kocsis voltam. Volt egy nagy lovam meg egy kicsi. A nagy Fuxi, a kicsi Daja. A Fuxi okos volt, lehajtotta a fejét, hogy felérjem, mert még kicsi voltam. A másik kibabrált velem. [...] Csak jót sose ettek. A disznót másképp vágták. Hordóba préselték, besózták, de mikor szalonnát ettek, pondrós volt [...] Ötször adtak enni, tízórai meg uzsonna is volt. A vacsora mindig tört krumpli volt tejjel, a reggeli tejes kávé buktival. Jók voltak ők, csak gyengén fizettek. Apám volt a komenciós cseléd. Én 13 szarvasmarhát ettettem meg a lóval dolgoztam. 1300 korona volt a fizetésem. 5 kenyeret, ha adtak érte [...] 20 korona volt a gyufa! Betartották azt, hogy potyán kaptak jó munkaerőt. A villanyt, a fűtést stb. is beleszámolták a fizetésbe. A komenció volt a tűzifa meg a búza. Ezt az egész családnak beleszámolták a bérébe. Délután négykor vége volt a munkaidőnek. Én reggel fél ötkor kezdtem, de este fél ötkor ott már mindenki sörözött a fa alatt. Utána persze az állatokat még megfejték. F. is, apa is, de P. is kocsis volt. Azokkal az állatokkal aztán törödni kellett. (Két-két pár ló volt a két családnak.) [...] F. nem egészen egy évig volt ott. Mikor hazament, rendet csinált, kirakta a ruszinokat. Runyába mentek az új telepre. Tudtuk, persze, hogy el fogják foglalni. Széthordtak mindent, most se tudjuk, ki mit vitt el. K. B. vitt el egy tehenet, az megmaradt. Akik a házban laktak – 3 ruszin család – az erdő majd' rájuk szakadt, de az ablakokkal tüzeltek. Szénégetők voltak, nem tudták, hogy kell gazdálkodni. A hanvai vagy a runyai új telepre mentek, mikor F. kihajtotta őket.

Minket egy hízóért hoztak haza. Éjfélkor jött a sofőr. Fél évre rá jött arendelet. 1948 nyarán jöttünk haza, F. még tavasszal. Annak a sofőrnek volt 12 rendszámablája, ezzel üzletelt. Nem Krúmlóban lakott, nem is tudtuk, ki volt, ajánlották nekünk. Egy óra alatt felpakoltunk, nappalra elbújtunk. A sofőr tudta, hova kell. Este indultunk el újra. A disznót levágtuk, útközben beadta a sofőr haza. Szlovákiában már nem álltunk meg, így délre értünk haza. 1947-ben se, utána se semmiféle papírt nem kaptunk. Meglepődött a falu, hogy hazajöttünk. S-ék nem mertek szólni egy szót sem.

A mi esetünket még lehet is érteni: a szomszédnak fájt a foga a birtokra, de a többinek nem volt semmije. K. L.-éket meg Cs.I.-éket Magyarországra vitték. Hoztak is ide a helyükre [...] K-ék fentről voltak, ők laktak a K. L. házában, őket még láttam, mikor hazajöttünk. A K. A-ék

házában is laktak szlovákok, aztán a ház a falué lett. Ide csak S.-ék meg mi jöttünk haza. Akiket Magyarországra vittek, ők se jöttek haza. Mikorra hazajöttek, akik hazajöttek, a lakók akkorra elmentek. Voltak itt jó markos gyerekek, meg-megrakták őket, lerendezték. A Cs.I.-ék házát E. vette meg, egy ideig ott laktak. (Talán ő adta el J.-nek.) S.-ék voltak tényleg az utolsók, de akik idejöttek, mind elmentek. Nem voltunk jóban velük. [...] De egy ideig még itt volt V., Š., K.. Aztán apámat, mert nem teljesítette a beadást, 7 hónapra lecsukták Besztercén. Nem lehetett teljesíteni. Megint ugyanonnan fújt a szél. [...] 1973-ban elmentem meglátogatni a csehországiakat. Sofőr voltam, arrafelé jártam. 1973 nyara volt. A legnagyobb lány lakik abban a házban, ahol mi laktunk. M., így hívják, a třebíči kórházban dolgozik. L. doktornő lett. I. is az egészségügyben dolgozik. A bíró fia is megismert, ő volt velem egyidős. [...] Haragudtam rájuk, mert megették a kutyát.”¹⁷

2.4. A szövetkezeti gazdálkodás és hatása a faluközösségre

Baracán 1953 elején alakult meg a szövetkezet (termelőszövetkezet). Akik beléptek, „természetesen” nem önszántukból tették, mégis a több hétig tartó meggyőzőési folyamat végére csupán két gazda maradt, aki nem lett szövetkezeti tag.

„Azért mentek bele, mert amúgy is szegénység lett volna. Akik nem léptek be, nem a legnagyobb gazdák voltak. Sok mindenkinek jobb volt a szövetkezet a magángazdaságnál, mert nem tudtak gazdálkodni. Vagy mert nem tudták trágyázni a földet, nem volt elég szarvasmarha.”¹⁸

Kezdetben a szövetkezetben a magángazdaságok felszerelését használták, mint ahogyan a munkaerőt is az jelentette. Az első időkben nagyon szegény volt a szövetkezet.

„Öt korona volt egy munkaegység, de fél évig nem volt fizetés. Volt később is egy olyan év, amikor 3 hónapig nem fizettek, de aztán felemelkedtünk.”

A kezdeti ellenállás, nehézségek után, kb. 4 év elteltével a szövetkezet gazdálkodása veszteségesből kezdett hasznot hozóra változni. Ebben az első időszakban a szövetkezet vezetői tulajdonképpen a falu vezető gazdarétegéből kerültek ki. Ha az elnöke nem is mindig a legnagyobb gazda volt, mindig azok irányítottak, akiknek a magángazdasága is sikeres volt.

„Kezdetben a vezetőséget a baraciak választották, de a választást a járásiak felügyelték. A szavazás már csak látszat volt, mert előre megegyeztek. Később aztán az elnök állami ember lett. Akkor már anynyira volt az állam, hogy ha mást nem is, az elnököt ő jelöli.”

A tisztségviselők többször szerepet cseréltek. Beszélgetőtársaim egybehangzó véleménye szerint a szövetkezet története során végig volt egy négyfős „csapat”, amelynek tagjai változó pozíciókban ugyan, de mindig a szövetkezet gazdálkodásának irányítói voltak.

„[Ő]k hozták a döntéseket. Ha az elnök állami jelölt volt is, a döntéseket a négy helybeli vezető hozta, ők terveztek. Négy évig volt szegény a szövetkezet, aztán mindig a rossz időjárásra számítottak, úgy terveztek.”

A szövetkezeti gazdálkodással járó munkafolyamatokat a falubeliek általában önerőből végezték, ám az építkezések során kőműveseket idegenből (is) kellett hívni, mert Baracán csak egy volt. Mikor a gazdálkodás sikeres pályára állt, a fiatalokat (természetesen a szövetkezet igényeinek megfelelően) taníttatni kezdték.

„Ha abból a célból járt valaki iskolába, hogy aztán vezető legyen, nem volt olyan, hogy ne választották volna meg, mikor sor került rá. Akik iskolát végeztek, azalatt csak 600 koronát kerestek, de aztán nem voltak kötelesek maradni. Ha szakembernek tanultak, megválasztották őket.”

A szövetkezet kb. két évtizedes története sikertörténetnek nevezhető. Semmi sem bizonyítja ezt jobban a baracai faluképnél, amely épületeit tekintve még ma is az 1960–70-es évek arculatát mutatja. Egy-két lakóház kivételével valamennyi a szövetkezet idején épült, mindegyik magán is viseli a korszak jellegzetességeit. A gazdálkodás sikerét a családok is megéreztek, az anyagi előrehaladást immár nem földbirtok gyarapításával, hanem a lakóház modernizálásával tették a közösség számára egyértelműen láthatóvá. A gazdálkodás sikerének kulcsát az egykori vezetők, ma visszaemlékezők pontosan körül tudják határolni, ám minden részlet fontossága ellenére annak volt ebben a legnagyobb szerepe, hogy:

„[A] jáéerdét¹⁹ úgy irányították, mint sajátot. A majetokot²⁰ már nem lehetett így érezni”.

A gazdálkodást a szövetkezetben is a korábbi, az egész faluban ismert módon, kissé modernebb változatban folytatták. A határt jól ismerő falubeli gazdáknak pontos ismereteik voltak arról, hol mi terem a legjobban, melyik dűlőnek milyen „huncutsága” van. Ennek a több évtizedes gazdálkodói tapasztalatnak és gyakorlatnak köszönhetően felismerték a korábban Baracán nem igazán jellemző zöldségtermesztés lehetőségét. 15 hektáros területen „kertészet-et” alakítottak ki, a korábbi jó dinnyetermő területeken, ahol idényzöldséget termesztettek. A kertészet munkaerejét a falu asszonyai adták. Tökéletesen egészítette ki ezt a nyári intenzív munkát a dohánytermesztés, amely ugyanazoknak az asszonyoknak télen adott munkát. Emellett a Baracára korábban is erősen jellemző állattartás volt a szövetkezet másik erőssége. Az államosítás, szövetkezetesítés előtti időszakban adatközlőim a magángazdaság sikerét mindig azzal magyarázták, hogy földjeik termését nem ad-

ták el, hanem megetették az állatokkal, hogy aztán azokat adják el. A gazdálkodás sikereként és szakértelmük jeleként értékelték, hogy Baracáról mindig sok remundáló került ki. A szövetkezet gazdálkodásában természetesen az állattartói tapasztalatokat is hasznosították. A felfelé ívelő, sikeres időszakban 100 sertést, 100 növendék szarvasmarhát, 40 kisborjút, 100 fejőstehenet, 100 hízómarhát, 6 pár lovat, 160 juhot, 2-300 tyúkot tartottak. Valamennyinek önerőből építettek ólat, istállót. A gazdálkodás sikere mellett a szövetkezeti tagok gondolkodásának rugalmasságát is jelzi, hogy:

„[A] négy vezető ötlete volt, hogy a Pozsony–Kassa főút mentén építsenek egy vendéglőt. Amit ott felhasználtak – hús, juhsajt, tojás – az mind megtermett a szövetkezetben. Csak az italért adtak pénzt, Szőlőskére jártak borért. Disznókat vágtak hetente, néha kétszer is. Volt belőle haszon, mégis megszűnt”.

A szövetkezet 1976. augusztus 20-án szűnt meg. Ekkor kapcsolták a bátkai állami gazdasághoz. A bátkai állami gazdaságot, mint „Balog-völgyi óriást” bemutató 1986-os kiadvány egyetlen mondatot szentel a szövetkezetek beolvasztásának: „Boldogulni nem tudó szövetkezetek csatlakoztak a gazdasághoz az évek során: Bakti, Baraca, Füge, Dulháza, Radnót, Balogújfalú, Uzapanyit, Rakottyás” (Mács 1986, 9).

Az állami gazdaság sikerét hangoztató kiadvánnyal szöges ellentétben valamennyi beszélgetőtársam úgy értelmezte akkor is, úgy értelmezi most is a beolvasztást, hogy:

„Ingófélben volt a bátki majetok, azt erősítették meg a szövetkezetekkel. Nem akarták a baraciak egyáltalán, kényszerítették őket. A Balog-völgyi falukkal együtt kapcsolták Baracát Bátkához. Ilyenkor már nem lehetett ellenkezni, át kellett lépni. Jéerdé alatt még a faluért az összes föld”.

A szövetkezet megszüntetése – a visszaemlékezések szerint – nagyobb ellenállásba ütközött, mint annak idején megszervezése.

„Apuka többször is a pincébe bújít, mikor jöttek. Nekem kellett hazudnom, hogy nincs itthon.”

Az ellenállás (és mint később bebizonyosodott, a falu önértékelése, pozitív énképe is) az „ismert” technikával tört meg:

„[A]z elvtársak eljöttek hozzám, a lányom akkor már a vége felé járt a főiskolának. Megzsaroltak, megmondták, hogy melyik professzorral van megbeszélve, hogy nem hagyják neki befejezni, ha nem lépek be, ha nem veszem rá az egész falut, hogy lépünk be.”

Ez „természetesen” befolyásos, köztisztelőben álló emberrel történt. Ráadásul 1978-ban megszűnt a falu közigazgatási önállósága is, a körzetesítés szellemében a szomszédos Fügéhez csatolták. Figyelembe véve, hogy addig Füge volt (egyházilag) Baraca leányegyháza, ez fordított előjelűvé változtatta a két település helyzetét, még ha az egyházilag nem is változott. Ezután Fügéből járt Baracára az egykori bíró szerepét betöltő „elnök” (a Helyi Nemzeti Bizottság elnöke), aki betelepült, szlovák nemzetiségű személy volt. Pozíciójában őt egy Baracára, azaz pusztájára 1921-ben betelepült, szintén szlovák nemzetiségű személy követte, akinek családját a falu nem fogadta be. Ő Tornaljára költözött, ebben az időben Baraca már csak munkahelye, nem lakhelye volt. A falusiak ezt a felülről jövő döntést egyértelmű támadásként élték meg, amit nem lehet kivédeni. Ettől a személytől nem várhattak érdekvédelmet, tehát az esélytelenség, a pusztulásra ítélt helyzet érzése ezzel is növekedett.

A sikerpropagandának szánt kiadvány állításának hiteltelenségét (de legalábbis kétséges voltát) jól jelzi a baracai szövetkezet vagyónának felsorolása, amivel a bátkai állami gazdaságba belépett. Volt egy épülete az adminisztráció számára két irodahelyiséggel, mosdókkal, fürdőszobával, megfelelő méretű ebédlővel. Dohányszárító pajta, tyúkfarm, gépház, terménytároló, gépjavító műhely, mázsaház, 100 férőhelyes sertéshizlalda, 100 férőhelyes bikaistálló, 40 férőhelyes borjúnevelde, kukoricaszárító, 5 silógödör, 100 férőhelyes tehénistálló, egy kisebb, 40 férőhelyes istálló, tejház hűtővel, lóistálló 6 pár lónak, 100 férőhelyes istálló hízómarháknak, 160 juhnak akol – mindez természetesen tele állatokkal – mind a szövetkezet tulajdona volt. A kertészet is komoly vagyont jelentett, a vendéglő szintén. A szövetkezet az idegenből hozott szakembereknek egy 4 lakásos bérházat épített, ez is a tulajdonát képezte. A megszűntetés idejében már „állami jelölt”, Sz. volt a szövetkezet elnöke, ám a falubeliek nem őt hibáztatják az erőszakos beolvasztásért.

„Nem azért nevezték ki, hogy ezt végrehajtsa. Sz. nem is akart csatlakozni, esetleg a Vály-völgygel akart egyesülni. Meg is halt, mielőtt majetok lett volna [...] Ha nem hal meg, talán sikerült volna megtartani az önállóságot. Mindent összeírtak, hogy a tagok árat kapjanak érte, mert egyik falu sem vitt be annyi mindent. Végül persze nem kaptunk semmit. Béla olyan pontos listát írt az átadásról, hogy végighallgatni se bírták. Jutalékról a majetokban szó sem lehetett, pedig a jáerdében már volt, aki 8000 koronát kapott, az pedig egy tehén ára volt. A majetokot már felülről irányították. Ha valakit beválasztottak volna is a vezetőségbe, annak nem volt szava Cs. volt nálunk az irányító. Úgy nevezték, hogy gazda.”

Az állami gazdaság átvette a munkaerőt. Az asszonyok a több falu határába telepített gyümölcsösben és szőlőben dolgoztak. A férfiak egy ideig ugyanazt a munkát végezték az állattartásban és földművelésben, mint a szövetkezet idején, ám később ezért már sokuknak Bátkába kellett utaznia.

Valamennyi beszélgetőtársam egyenes összefüggésbe hozta a szövetkezet megszűntetését a falu – paraszt lakosságát tekintve – elnéptelenedésével.

„Baraca nem tudott abból kimászni, hogy közigazgatásilag Fügéhez, a majetokban meg Bátkához csatolták, de nem tehetett semmit. Érezhető volt, hogy visszalépés.”

2.5. A falu mint közösség talajvesztése

Baraca paraszti lakossága eltűnésének céltelepüléseit grafikonok, ill. térkép²¹ segítségével tekintem át (lásd a Mellékletben). Ezek alapját egy (itt nem közölt) összeírás képezi arról, hogy melyik család mikor, hány fővel, hová költözött el. Lehetséges, hogy a visszaemlékezők olykor tévednek néhány évet, ám a tendenciát az összeírás így is érzékelteti, szemlélteti. Az áttekintések zárásaként térkép jeleníti meg a ma is létező „virtuális” Baracát. Az összeírásokba is, a térképre is csupán azok a személyek kerültek be/fel, akik 1940 óta költöztek el Baracáról, valamint családtagjaik, ugyanis a korábbi elköltözőkre vonatkozó adatok nem eléggé megbízhatók. A grafikonok szerkesztéséhez alapul szolgáló áttekintés három személy segítségével készült. Az 1931-ben és 1946-ban született beszélgetőtársaim által elmondottakat – mintegy kontrollként – 1921-es születésű adatközlőm ellenőrizte. Mivel az elköltözöttekről hivatalos nyilvántartás nem létezik, nem tartanám etikusnak a teljes összeírás név szerinti közzétételét, még akkor sem, ha a falubeliek, egykori falubeliek azt az adatokból is ki tudják következtetni.

Arra, hogy egy-egy család elköltözésének konkrét oka mi volt, csupán elhamarkodott választ lehetne adni. Az számomra bizonyosnak tűnik, hogy a második világháború után a falut ért külső hatások valamelyikének, de talán inkább valamennyi hatás együttesének az elköltözéshez minden esetben köze van. Azt sem tartom kizártnak, hogy az elköltözés egyfajta versengés eszközévé vált.

„Aki innen elment, az mind vitte magával Baraca zsírfját.”

Ugyanakkor az is lehetséges, hogy a közösséget ért „ütések” sorozatának következményeit könnyebb volt a közösség mindezek ellenére működő kontrolljának hatókörén kívül elviselni. Előfordulhat, hogy – a közösség szempontjából – a „most telt be a pohár” esetével állunk szemben. A más nemzetiségű idegenek megjelenését a pusztákon Baraca különösebb megrázkódtatás nélkül élte túl. Kényszerként élte meg a szövetkezet létrehozását, ám a kisebb közösségek túlélési stratégiáját „bevetve” ezt a lépést nem csupán kiheverte, hanem a maga hasznára is tudta fordítani. Egy negyedszázad elteltével azonban olyan beavatkozással találta magát szemben (állami gazdasággá alakították a szövetkezetet, közigazgatásilag Fügéhez csatolták), amit már nem tudott életének rendjébe illeszteni, amitől lényegében szétesett.

Baracán mindig erős volt a közösségi kontroll (elterjedt az egyke, nem volt megesezt lány, 1920 óta csak 2-3 válás fordult elő, nem maradt régi ház, mindenki újat épített a szövetkezet működése idején stb.), ezért feltételezhetjük, hogy az elköltözéseknél is szerepet játszott a többiek esete, tehát ha kezdetben nem is, a későbbi időszakban egyszerű mintakövetésként (is) értékelhetjük a jelenséget.

Az elköltözések éves alakulását áttekintve azonban szembetűnő, hogy – eltérően a baracaiak értékelésétől – az nem az 1970-es években kezdődött. Amennyiben figyelmen kívül hagyjuk a nőket (tekintve azt, hogy más településre férjhez menni

hétköznapi jelenség), a férfi elköltöztek áttekintése több csúcst is produkált már az 1950-es, '60-as években is. Tehát semmiképp nem állíthatjuk, hogy az elköltözések kizárólagos oka a szövetkezet állami gazdaságba tagolása és a falu közigazgatási önállóságának elvesztése lenne. A közösség sok évtizedes együttélése során erős versenyt, már-már embertelen munkatempót diktált tagjai számára. Éppen ezért megengedhetetlen lett volna, hogy a megfeszített munka eredményét ne tegyék a közösség tagjai nyilvánvalóvá, láthatóvá, a kontroll számára értelmezhetővé. Akik ebbe a versenybe nem akartak „beszállni”, vagy nem akarták a régi életmódjuk külső hatásra megváltozott formáját élni, azok már az 1950-es években elköltöztek. Az 1980-as évek elköltözési hullámának kialakulásához más is kellett. Több falu van Baraca környékén is, amelynek története hasonlóképpen alakult, hasonló „ütések” érték, mégsem néptelenedett el.²² Itt beszélhetünk arról, hogy az elköltözés, a vele járó lakásvásárlás a versengés új eszközévé vált. (Hiszen már sem a földgyarapítás, sem a házépítés, sem a gazdag lakodalom nem lehetett eszköz, ezeken már túlléptek.) Ebben az esetben egy elvont norma (anyagi-társadalmi emelkedés) az elköltözés formájában konkretizálódik.²³ „A falu elismer, sugall, követel egy meghatározott értékrendet, és ellenőrzi a hozzá való igazodást” – írja Pápay Zsuzsa (Pápay 1989, 90). Az elköltözések utolsó hullámát – véleményem szerint – leginkább éppen ezzel magyarázhatjuk. A közösségi ellenőrzés tehát arra vonatkozott, képes-e egy-egy család az elköltözésre (elsősorban anyagilag), az csupán a versengés velejárója volt, hogy ezzel az egykori paraszti közösség felbomlása befejeződött.

3. A cigányok Baracán

3.1. A cigányság definiálásának problémái

A legfrissebb népszámlálási adatok szerint Baraca összlakossága 394 fő, amelyből 337 fő magyar, 17 fő szlovák, 39 fő roma és 1 fő cseh nemzetiségű.²⁴ A nemzetiségi statisztika – mint annyi más település esetében – Baracáról sem a tényleges etnikai összetételt rajzolja meg.

A 20. század első felében a mezőgazdaságból élő település – a helybeliek önértékelése szerint – gazdag falunak számított. Szomszédaihoz képest nagy területen, mintegy 2000 kataszteri holdon gazdálkodott. Napjainkban – főként a szlovákiai magyar sajtó révén – a „legmunkanélkülőbb”, társadalomból kiűzött faluként kerülhetett be a köztudatba, „ahol megállt az élet” (Farkas 1997; S. Forgón 1992; Korcsmáros 1994).

A hivatalos adatokban tükröződő képtől, miszerint Baracának mindössze 39 roma lakosa van, teljesen eltér az, amellyel a „belső” szemlélő találkozik. A helyiek önbesorolása alapján a falunak csaknem 90%-a „cigány”.

Arról, hogy kit és milyen kritériumok alapján lehet cigánynak tekinteni, a téma kutatói máig nem alakítottak ki egységes, minden körülmények között helytálló véleményt, a kísérletekből legalább két, határozottan elkülönülő irányzat szűrhető ki, amelyek abban sem egyeznek meg, hogy megragadható-e egyáltalán a cigányság.²⁵ Az irányzatok egyik csoportjának az a közös jellemzője, hogy megpróbál „objektív” képet adni a cigány népeességről. Leginkább a népszámlálások, statisztikák adatait felhasználó módszerek és kutatások sorolhatók ebbe a csoportba. A másik

irány legerősebb jellemzője az a fajta szubjektivitás, amely nem az objektivitás sikerelenségéből született, hanem „önmagáért”, vállaltan és tudatosan vezeti a kutatókat eredményre. A definiálás problémás voltát elég élénken a tudományos köztudatban tarja az etnicitáskutatások utóbbi 10 évben megújult lendülete. A népszámlálásokra épülő kutatások legtöbb esetben azzal zárulnak, hogy a hivatalos kép eltér a valóságostól, és a cigányság becsült száma hitelesebb a statisztikainál.²⁶ A cigánysággal foglalkozó valamennyi tudomány problémásnak vagy legalábbis nem egészen egyértelműnek és egyszerűnek tartja definiálásukat. A többféle megközelítés egyfajta „ütköztetésé-nek” a *Kritika* adott helyt. Ladányi János és Szelényi Iván véleménye szerint a cigányság (Magyarországon) tudományosan nem definiálható. A két leggyakrabban alkalmazott módszer – az önbesorolás és a társadalmi minősítés – egyrészt nem megbízható (mert ahány kutató vagy kérdezőbiztos van, annyiféle eredmény születik), másrészt nem etikus, sőt nemegyszer társadalmi kategóriát, a szegénységet „eticizálja”. Tehát a „Ki a cigány?” kérdés tudományos igénnyel megválaszolhatatlan (Ladányi–Szelényi 1997, 3–6). Havas Gábor, Kemény István és Kertesi Gábor cikke szerint viszont kellő alaposággal utána lehet járni, minden közösség esetében külön-külön, ugyanis a cigányok mellett élők etnikai minősítése akkor sem feltétlenül változik, ha az ő társadalmi státusuk teljesen átalakul (Havas–Kemény–Kertesi 1998, 31–33). A kulturális antropológiai (cigány témájú, általában az identitás mibenlétét és a „találkozásokat” vizsgáló) kutatásokra nagy hatással volt Frederick Barth elmélete (Barth 1996, 3–26), amely (erősen leegyszerűsítve) a kulturális és etnikai határok nem állandó, hanem szituációként (újra)termelődő, folyamatszerű voltára hívja fel a figyelmet.²⁷ Annak ellenére, hogy a cigányságnak már a definiálása is sok nehézségbe ütközik, a „terepen” mozgó kutatók a gyakorlatban azt is gyakran tapasztalhatják, hogy egy-egy közösség tagjai számára a besorolás nem okoz problémát, sőt egyértelmű. Keményfi Róbert ezt figyelembe véve próbált ki egy, a társadalmi minősítésnél „etikusabb” módszert. Eszerint azt tekinti cigánynak, akit cigány (szemben a társadalmi minősítés nem cigány kategóriájával) környezete annak tart, akivel közösséget vállal. A módszer buktatója az, hogy „idegen” számára még akkor sem derül ki, ki vallja magát cigánynak, ha a népszámlálásokban ez a kategória nem marad üresen (Keményfi 2003, 125).

3.2. A cigányok jelenléte a településen

A szakirodalomból kirajzolódó problémák tudatosítása ellenére munkám során a baracai cigányságot egyértelműen behatároltam. Azokat a lakosokat soroltam a cigány kategóriába, akiket a faluban élő nem cigányok is, de a faluban élő cigányok is annak tartanak. Ennek a besorolásnak a leszármazás az alapja, tehát cigány az, aki cigány családból származik, felmenői is cigányok, és ezt ő maga is így vallja. Nem biztos, hogy szociálisan hátrányos helyzetű, nem biztos, hogy áruklodó rasszjegyei vannak, sőt az iskolázottság és a gyerekszám sem minden esetben sorolna egy-egy személyt a más esetekben ilyen szempontból meghatározott cigány kategóriába.²⁸ A faluban élők ugyanígy egyértelműen besorolják önmagukat és egymást a cigány-nem cigány kategóriák valamelyikébe. (A nem cigány lakosságot parasztoknak nevezik.) Ez a besorolás mindennapjaikat alapvetően meghatározza.

Beszélgetőtársaim egybehangzó etnikai minősítését alapul véve ma a falu lakosságának 86%-a cigány. Ez is rávilágít, milyen erőteljesen megfogyatkozott Baraca paraszti népeisége, hiszen a 19. század végi, 20. század eleji statisztikák és 80 év körüli adatközlőim visszaemlékezése szerint abban az időben lakosságának száma cigányok nélkül mozgott 260 és 440 között (*A Magyar... 1902; A Magyar Szent... 1912*). Baraca nem szerepel az 1893-as cigányösszeírásban, amely csak azokat a településeket említi, ahol a cigányság a lakosságnak legalább 10%-át alkotja (*A Magyarországon... 1895*). Az, hogy mégis élhettek Baracán cigányok már abban az időben is, a parókián őrzött egyházi anyakönyvből derül ki, amelyben 1824-ből való a legkorábbi cigány vezetéknevet viselő személyre vonatkozó adat. Az alábbi táblázat áttekinti a település etnikai és generációs összetételét. (Adatai „félhivatalos” forrásból, saját összeírásomból származnak. Ez az oka annak, hogy az összlakosság száma nem egyezik meg a hivatalosan nyilvántartottal, ugyanis összeírásomban a ténylegesen jelen lévő lakosság szerepel, míg a hivatalos nyilvántartásban azok kerültek be, akiknek bejelentett állandó lakcímük van Baracán).

4. táblázat. A lakosság korösszetétele és etnikai arányai 2003-ban

Születési év	Cigány	Cigány %-ban	Paraszt	Paraszt %-ban
1940 előtt	14	4%	19	31%
1941–1960	58	16%	15	25%
1961–1980	118	31%	14	23%
1980 után	182	49%	13	21%
Összesen	372		61	
Összlakosság (433)		86%		14%

A falubeliek (leginkább a megkérdezett 60 év fölöttiek) emlékezete szerint a cigányok az 1910-es években a falu délnyugati szélén, egy mocsaras területen éltek. Ebben az időben tizenöten-húszan voltak, négy házban éltek. A négy ház a falu lakóterétől teljesen elkülönült. (Ma is Cigány sornak nevezik ezt a helyet.) 1964-ben három, több évig tartó csehországi munkából hazatérő cigány család a falu belterületén vásárolt házat. Ettől kezdve szinte minden évben gyarapodott az általuk lakott házak száma.

Mára az egykori szegregáció teljesen felbomlott, a cigányok (lakóházaikkal) valamennyi lehetséges irányban terjeszkedtek:

„[M]ost már a faluban van a sereg”.

Ma (2004-es adat) a falu kb. hetven házából huszonnégy olyan van, amelyben nem cigány család él, ezek közül tizenkettőnek egy-egy özvegyasszony az egyedüli lakója. A cigányok már egyáltalán nem különülnek el a falutól, ezáltal a település beszűkült, az egykor periférián élők bekerültek a központba is, a szegregáció megszűnt.

A közeli (és távolabbi) városokba költözők helyére valamennyi házba cigányok kerültek.

3.3. A paraszti normák hatása (?)

Nem lehet ugyan minden kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a cigány családok esetében a paraszti normák térnyerésével magyarázható a gyerekszám csökkenése,

ám a csökkenés maga tény, ami kitűnik a gyerekszám alakulását áttekintő táblázatokból is.²⁹ A táblázat egy teljeskörű összeírás egyszerűsített eredménye. Az összeírás a 2004. évi adatokat, az akkor Baracán élő cigány családokat tartalmazza. Adatai nem a polgármesteri hivatal lakosságnylvántartásából, hanem saját összeírásomból származnak, ezért néhány esetben a hivatalostól eltérő képet mutatnak. Az összeírás során itt is azt vettem figyelembe, hogy kik azok, akik ténylegesen a településen élnek. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy állandó lakcímük is van Baracán, ennél fogva nem biztos, hogy szerepelnek a hivatali nyilvántartásban.

Az 1. nemzedék az 1910–20-as években születetteket, a 2. az 1920–30-as születésűeket, a 3. az 1940–50-es években, a 4. pedig az 1970–80-as években születetteket jelöli, az ő gyerekeik száma szerepel az adott oszlopokban. Amennyi szám szerepel egy-egy „ablakban”, annyi családra vonatkoznak az adatok. A „furcsa” (tizedes) számok átlagok, a valós gyerekszámokból alakultak ki. A számok felfejtésével nem a település cigány lakosságának összességét kapnánk meg, ugyanis a személyek többsége a családösszeírásokban nem egyszer, hanem legalább kétszer szerepel. Ennek az az oka, hogy a baracaiak az elemzett időszakban leginkább helybeli házastársat választottak. Ezért fordulhatnak (és fordulnak is valóban) elő a személyek legalább kétszer az összeírásban. Ebben az esetben ez azért nem zavaró tényező, mivel áttekintésem célja nem a teljes népesség pontos közlése, hanem az egyes családok generációihoz köthető gyerekszám változásának, egyfajta tendenciának az érzékeltetése. A családokat Andorka Rudolf „családrekonstrukció” módszeréhez némiképp hasonló módon építettem fel, de nem történeti, hanem „élő” anyagból (Andorka 1975, 46–63). Minden esetben a ma élő legidősebb családtag jelentette a kiindulópontot, ezek a személyek kerültek az 1. nemzedéknek nevezett oszlopokba. (A 2. nemzedék az, amellyel a többivel való összevetést érdemes kezdeni, ugyanis az 1910–20 között született 1. nemzedéknek ma már kevés élő tagja van.) A családokat akkor is egy egységként kezeltem, ha az őket összefogó szülők nemzedéke már nem él, ám a házasságból született gyermekek többsége és családjaik (általában 60-70 éves testvérek és gyermekeik, unokáik) ma Baracán élnek. Természetesen itt nem vettem figyelembe azt a két családot, kétszer nyolc személyt, akik kivételt képeznek, teljesen gyökértelenek Baracán, nem töltöttek tíz évnél több időt (2004-ig) a faluban. Azok a személyek is csupán mint szüleik gyermekei jelennek meg az adatok között, akik felnőtt korukra elköltöztek Baracáról. Ez okozza azt, hogy olykor nem minden „gyermek-nek” találjuk nyomát a következő, már az ő gyerekeit számláló nemzedék áttekintésében.

Különösebb elemzés nélkül is egyértelmű és a táblázatok adataiból jól látható, hogy a gyerekszám az eggyel korábbi nemzedékhez képest minden esetben csökkent. Az összesített és átlagos adatok a valós képet mutatják. A cigány családok gyermekszáma nem radikális, mégis folyamatos és fokozatos csökkenést mutat az utóbbi 80 évben. Az összeírás és a táblázatok emellett azt is bizonyítják, hogy a baracai cigány családok (a már említett két kivételtől, kétszer 8 személytől és az összeírásban megjelöltektől eltekintve) származásukat tekintve helybeliek, mintegy száz éve élnek a falu paraszt népességével egy helyen. Számszerűsítve ez azt jelenti, hogy kb. 350 személy 12 többgenerációs családhoz tartozik. Az egy házaspárra jutó gyerekszámot, annak átlagát tekintve megállapíthatjuk, hogy a mai szülők (az 1970–80-as években születettek) nemzedéke már az átlag 3 gyermekszámmal alig

lépi túl az egyszerű reprodukciót, mégis: az még kimeríti a bővített reprodukció fogalmát.³⁰ A legfiatalabb nemzedék már csupán „egyszerű reprodukciót” produkál.

5. táblázat. A gyerekszám alakulása a ma élő baracai cigány családok egyes nemzedékei esetében

	1. nemzedék	2. nemzedék	3. nemzedék	4. nemzedék
1. család	.*	8	4+0+3+4+4+3+3=21	2+2+2+2+2+1+2+2+ +1+2+2+1+2+2=25
2. család	-	6	5+5+2+4+4=20	3+1+2+2+1+2+3+2+ +2+2+2=22
3. család	7	10+8+3+2+ +4+5+5=37	4+3+4+3+1+2+0+2+ +0+3+2+3+1+4+3+6+ +6+0+1+1+2+2+2+2+ +2+2=55	2+2+1+3+0+1+ +2+2=13
4. család	-	7	4+3+4+2+4+4+2=23	2+2+1+2+2+ +1+1=11
5. család	6	6+3+0+4+ +5+3=21	5+3+3+3+3+3+3+2+ +2+3+1=31	2+2+1+1+2+1+2+1+ +3+1=16
6. család	-	5+4+2=11	3+3+3+4+4+2+2=21	2+3+0+1+2+2+2+1+ +2+1=16
7. család	-	-	5+2=7	2+2+1+1+2=8
8. család	-	7	3+3+0+1+2=9	2+1=3
9. család	-	-	1+3+1+3=8	4+3=7
10. család	-	1+4=5	3+2+1=6	
11. család	-	-	6	3+4+2+1=10
12. család	-	-	3	2+3=5
Összesen	13	65	210	136

Megjegyzés: nincs adat

6. táblázat. A gyerekszám átlagos alakulása a ma élő baracai cigány családok egyes nemzedékei esetében

	1. nemzedék	2. nemzedék	3. nemzedék	4. nemzedék
1. család	.*	8	3	1,7
2. család	-	6	4	2
3. család	7	5,2	2,2	1,6
4. család	-	7	3,2	1,5
5. család	6	3,5	2,8	1,6
6. család	-	3,6	2,6	1,7
7. család	-	-	3,5	1,6
8. család	-	7	1,8	1,5
9. család	-	-	2	3,5
10. család	-	2,5	2	-
11. család	-	-	6	2,5
12. család	-	-	3	1,6
Összesen	13	42,8	36,1	20,8
Átlag	6,5	5,35	3	1,8

Megjegyzés: nincs adat

A lokális összetartozás fontosságára hívja fel a figyelmet a családok „összeszerkesztése”, amely egyúttal bizonyítéka annak is, hogy a baracai cigányok nem szívesen fogadnak be (tömegével különösen nem) idegen cigányokat.

Ebből egyenesen következik, hogy ha a települést tekinthetjük is a „roma probléma” egyik helyszínének, cigány lakóiról nem állíthatjuk, hogy etnikai alapú mitudatur erősebb lenne a lokális alapú mitudatnál. Ebbe a saját csoportfogalomba viszont a településen élő parasztokat is beleértik, de csak a maguk helyén, a köztük húzódó határt soha nem összemossa.

4. Következtetések

A parasztok elköltözésének véleményem szerint több tényező együttes hatásában kereshetjük az okát. A ma Baracán élő 61 fő csonka közösséget alkot, nem „termeli ki” az életképes irányításhoz szükséges elitet sem. Családi, rokoni szálaik nem feltétlenül egymáshoz kapcsolják őket, inkább a már elköltözöttekhez kötődnek ilyen módon. A mellettük élő cigányok viszont számukra nem jelentenek viszonyítási pontot. Értékrendjük, életmódjuk egyáltalán nincs hatással a parasztokra, a még népes paraszt közösség esetében sem volt.

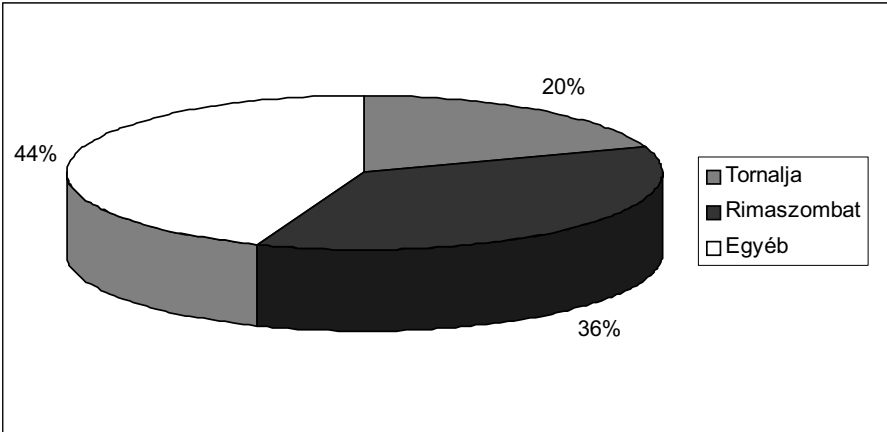
Ezzel szemben a cigányokról általában elmondható, hogy némi hatást gyakorol rájuk a parasztok értékrendje. Ezt nem csupán „parasztizálódó”³¹ életmódjukból, nem csupán a csökkenő gyerekszámából láthatjuk, hanem beszélgetések, találkozássok során is hangoztatják. A sok évtizedes egymás mellett élés hatásával is magyarázható, hogy – ellentétben más falvak cigány lakóival – elhatárolják magukat, minden tőlük telhetőt megtesznek azért, hogy ne kelljen befogadniuk idegen cigányokat.

Az egy településen töltött évtizedek – Baraca esetében – mind ez ideig nem vezettek nyílt etnikai konfliktushoz. A két etnikum egymásról alkotott képében nem a negatív vonások erősödtek, hanem egymás ismerete. Ez természetesen nem jelent sűrűdásmentes idillt, pusztán annyit, hogy mindenki tudja, hol a határ, és nem akarja átlépni.

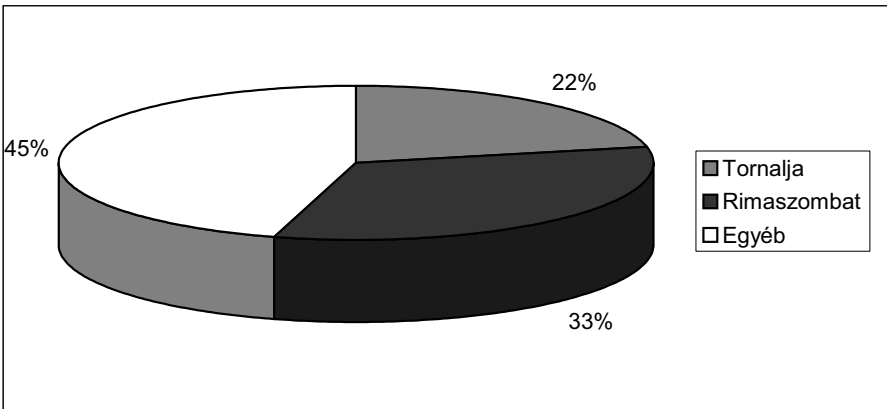
Úgy tűnik, Baracáról nem véletlenül „pereg le” a roma probléma állami megoldásának néhány ötlete.³² Itt az egymás mellett élés olyan finoman kidolgozott gyakorlatával, a „meg nem oldás, de mégis működés” olyan változatával állunk szemben, amit elmozdítani (akár pozitív, akár negatív irányba) külső beavatkozás fizikai kényszer nélkül aligha tud. A külső szemlélő számára halmozottan hátrányos helyzetű falu lakói településük nehéz, már-már kilátástalan állapotát és megítélését pontosan ismerik, érzik. Mégis egyedülálló, mások számára elérhetetlen közösségi tapasztalatok birtokában vannak, ennél fogva senki nem állíthatja róluk azt, hogy előítéleteik vannak a másik etnikummal kapcsolatban. Az egymás mellett élésben szerzett több évtizedes tapasztalatuk ezt teljesen kizárja.³³

Melléklet

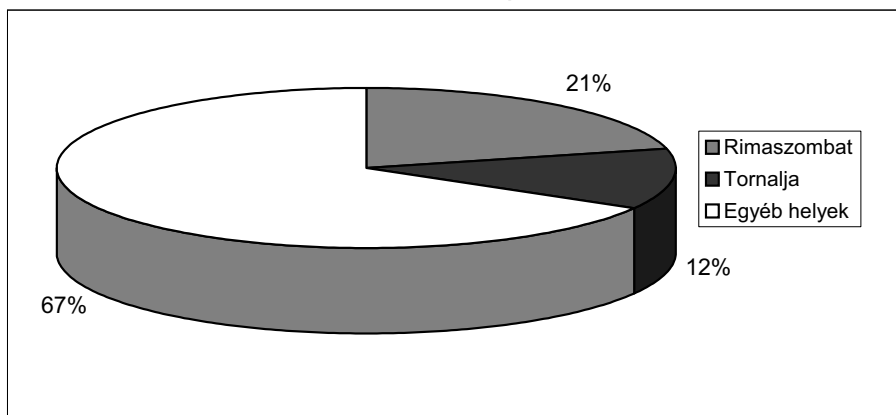
1. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött férfiak (családfők) céltelepülések szerinti megoszlása

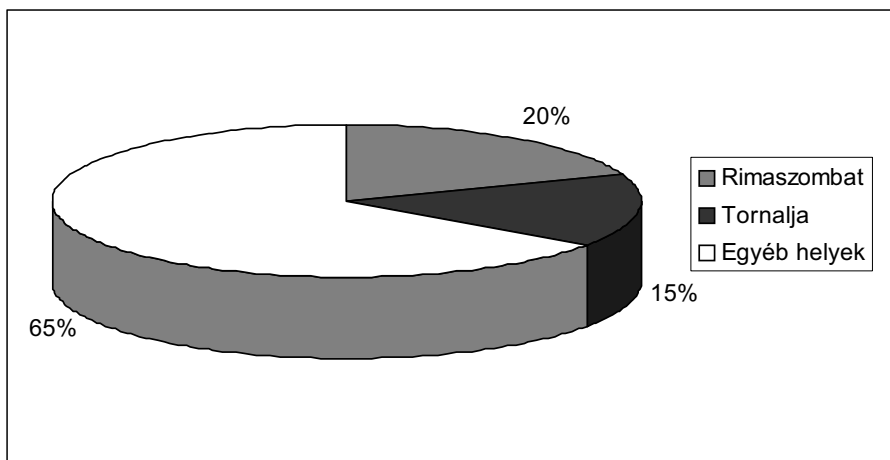
2. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött összes fő (a családfejek és valamennyi családtagjuk) céltelepülések szerinti megoszlása

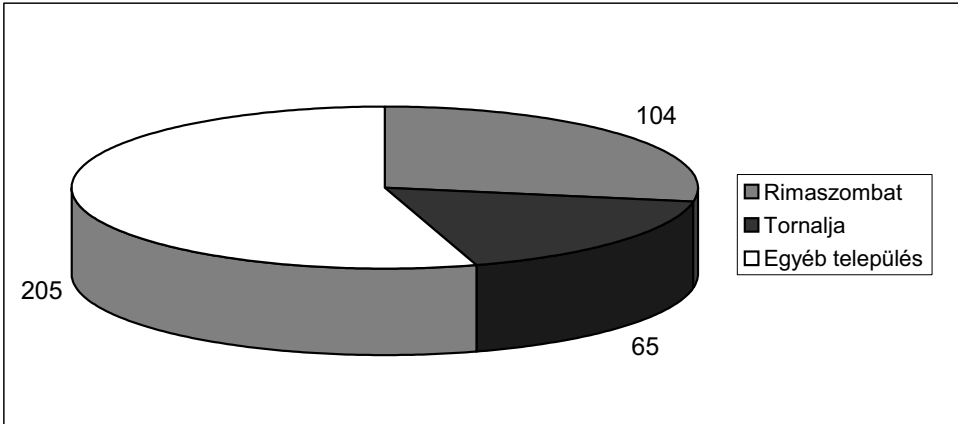
3. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött nők és családtagjaik összesített számának céltelepülések szerinti megoszlása

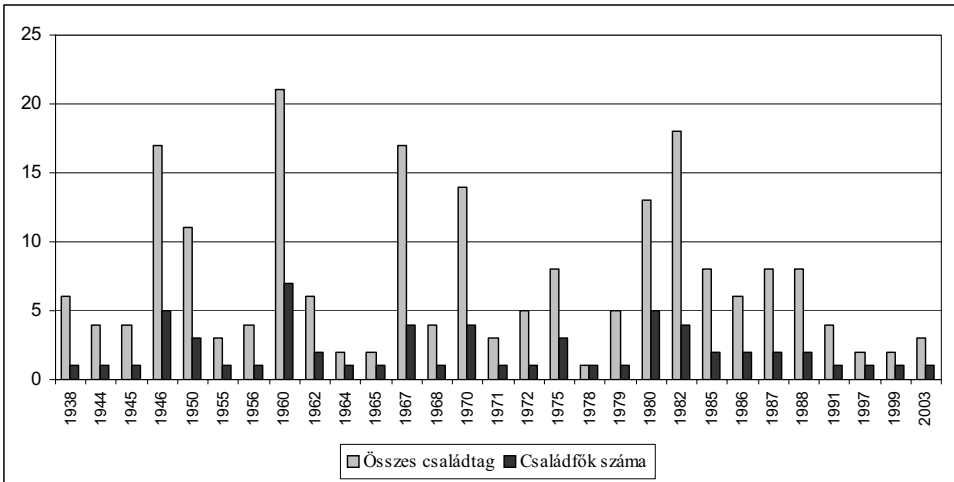
4. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött nők (családtagok nélkül) céltelepülések szerinti megoszlása

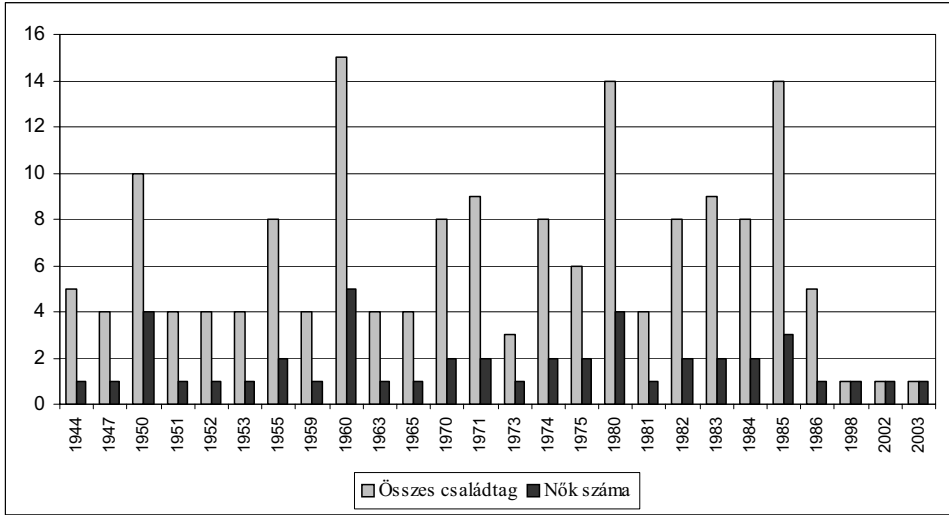
5. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött összes személy céltelepülések szerinti megoszlása

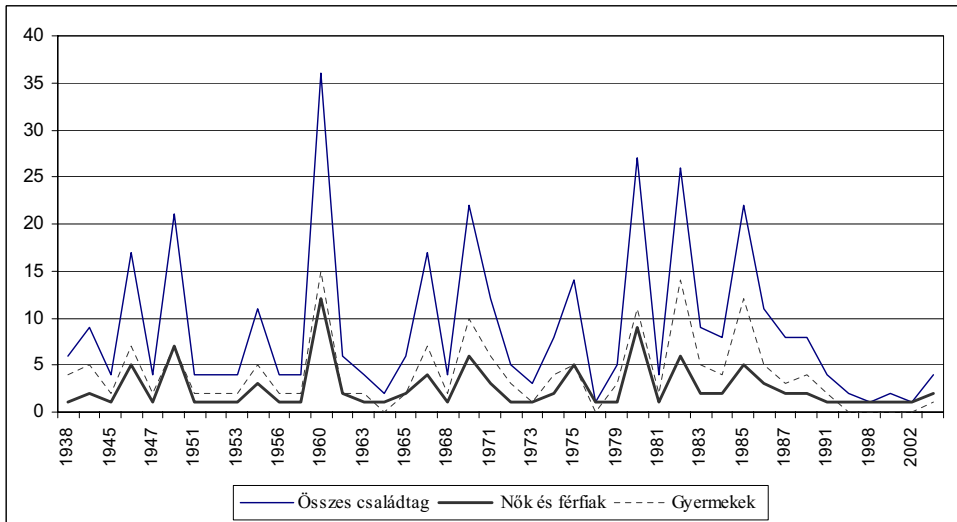
6. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött férfiak (családfők) és összes családtagjuk számának éves alakulása

7. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött nők és összes családtagjuk számának éves alakulása

8. ábra. Az 1940 és 2004 között Baracáról elköltözött összes személy számának éves alakulása

Jegyzetek

1. Népéről és életéről Bél Mátyás fogalmazott a következőképpen: „Baraca egy kicsiny falucska, amely a Sajón túl, napnyugat felé, a folyótól egy mérföld távolságra fekszik. A bátkai völgyben települt. Határa gazdag és felkúszik a magasabb fekvésű részekre is. Lakosai méhészkedéssel foglalkoznak szorgalmasan, de kiváló eredménnyel gyakorolják a sertés hizlalását is, mivel a falut tölgyes erdők borítják” (Bél 1992, 95). „Virtuális” Baracának a mellékletbeli térképen szereplő áttekintést nevezem, tulajdonképpen azon személyek összességét, akik 1940 óta elköltöztek Baracáról (a térképen jelölt településekre).
2. A közösség fogalmát – munkám során végig – Sárkány Mihály definíciója és Szabó László magyarázata értelmében használom. „[A közösség] területileg körülhatárolhatóan együtllakók olyan csoportja, akik egymással közvetlenül érintkeznek, közöttük a tevékenységek sorozatában valósul meg a társadalmi együttműködés folyamata, amely a kölcsönös függés, az együttműködés és egységesülés gyakorlatát és magatartását teremt meg körükben” (Ortutay 1980, 330). Szabó László debreceni egyetemi, Fél Edit és Tönnies elméletét is bemutató előadásai értelmében az organikus közösség az organizált társadalom fogalmával állítható szembe (Szabó 1996; Tönnies 2004, 9–13). Fél Edit a két fogalom megkülönböztetése mellett azt is hangsúlyozza, hogy az egyén a társadalomnak is a közösségen keresztül tagja (Fél 2001, 324).
3. Az azóta eltelt hosszú idő ellenére viszonylag kevés tanulmány született a témában, elsősorban a levéltári anyag zárolása, a mai napig vezető szálak „kényessége” miatt. Éppen vidékünkre vonatkoznak Simon Attila írásai, ám kutatásai elsősorban a legionárius telepésekre, a telepes falvakra irányulnak (Simon 2004a, 40–45).
4. A Baraca határába települt szlovák nemzetiségű családokkal kapcsolatban nem végeztem levéltári kutatást, mivel megjelenésüket a faluközösséget érő külső hatások között vizsgálom. Ilyen szempontból tehát lényegtelen, hogy betelepülésüket magánkolonizációnak vagy állami telepítésnek tekintjük-e. Mivel a rendelkezésemre álló szakirodalomban sem bukkantam Baracára vonatkozó adatokra, a jelenséget nem sorolom be egyik kategóriába sem, „csupán” a faluközösség viszonyulásának vizsgálata szempontjából egyébként is hiteles forrásnak számító beszélgetéseimre építek, amelyeket a történeteket átélő személyekkel folytattam.
5. Balázs Lászlót és nejét (Szakal Andor mellett) Rubinek Gyula 1911-es *Gazdacímtár*ában is megtaláljuk nagyobb birtokosként a „Baracza” címszó alatt (Rubinek 1911).
6. Simon Attila írja a kolonistákról, hogy a nagybirtokokból egyenként általában 12 hektárnyi területet kaptak (Simon 2004b, 1367).
7. B. Kovács István is úgy említi őket, hogy: „szlovák családoktól vásárolt pusztai birtokokon telepedtek le, a határ különböző pontjain” (B. Kovács 1994, 13).
8. Ebben az esetben a házhely területmérték, 48 kis (magyar) holdat jelent.
9. „Földjeikhez módfelett ragaszkodtak, és pl. a hivatalnokokkal vagy tanítókkal ellentétben, a magyarok bejövetele után sem hagyták el településüket” (Gaál 2001, 169).
10. Az áttekintésben négy olyan év van, amikor már (a betelepültek oszlopába illesztve) egyes házasságból is születtek gyermekek, ám az áttekinthetőség kedvéért ezt a táblázatban nem tüntetem fel. 1953-ban 2 gyerekből 1 született vegyes házasságból. 1955-ben, 1963-ban és 1966-ban a betelepültek családjában 1-1 gyermek született, ők valamennyien vegyes házasságból.
11. A későbbi, cigányok és parasztok egymás mellett élését taglaló fejezetekben kitérek mind a terminológia, mind az etnikai besorolás kérdésére, ezért – és mert jelen fejezet súlypontja más – most minden ezzel kapcsolatos magyarázatot mellőzök.
12. A magyar katonaság 1938. november 5-től kezdődően vonult be a vidékre (Gaál 2001, 245).

13. A szlovákiai magyar iskolaügy összefoglaló történetét legutóbb László Béla írta meg, kitekintéssel az 1918 óta eltelt időszakra. Itt említi a kassai kormányprogram XV. fejezetét, amely: „elrendeli minden magyar iskola bezárását”. Ennek értelmében 800 magyar iskolát zártak be. A helyzet valamennyit 1948-ban javult, ugyanis az ez évi oktatási törvény minden iskolát államosított, amelyek oktatási nyelve a szlovák, ám megengedte a kivételeket. Ettől kezdve, mintegy kihasználva a „joghézagot”, újraindultak a magyar iskolák, a többi mellett a baracai is. Törvény azonban csak 1960-tól garantálja, hogy a magyar anyanyelvű gyerekeknek joguk van a magyar tanítási nyelvű iskolákhoz (László 2004, 184).
14. 1990 óta a témának viszonylag gazdag szakirodalma van. Kezdetben a kitelepítettek visszaemlékezései jelentek meg, a legelső éppen vidékünkéről, Lévátról, Ujváry Zoltán jóvoltából (Ujváry 1991). Egy évtizeddel később Ladislav Takáč egész kötetet szerkesztett a hasonló visszaemlékezésekből, amely kötet magyarul is, szlovákul is megjelent (Takáč 2003). Azóta a korábban hozzáférhetetlen, zárolt levéltári anyag is feldolgozásra került, elsősorban Vadkerty Katalinnak hála. Több kötetben külön-külön is megjelent munkájának összefoglalása 2001-ben látott napvilágot (Vadkerty 2001).
15. Vadkerty Katalin mellett a kérdés egy-egy részével mások is foglalkoztak (lásd pl. Molnár-Varga 1992; Molnár 1993; Szabó 1993). Ujváry Zoltán és Takáč Ladislav már említett munkái mellett nem kevés a visszaemlékezések, egy-egy dokumentumcsoport megszólaltatására épülő írások száma (pl. Janics 1992; Zalabai 1995). A deportálásra vonatkozó visszaemlékezés Baraca egyik szomszédos településéről is jelent meg (Borziné 1996).
16. A 2004-ben megjelent történeti bibliográfia – *A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája (1990–2002)* – összeállítója 130 tételt említ a jogfosztottság éveire, az 1945–1948 közötti évekre vonatkozó fejezetben (Simon 2004c, 104–121).
17. Az említett vidéken a kutya – főleg a német juhászkutya – húsa nem különleges táplálék, nem is ínségeledel, hanem a mindennapi étrend része.
18. Kiss Antal (egy Bihar megyei település, Újiráz példáján) és Szabó László (általánosságban, az egész mai Magyarország területére vonatkoztatva, a szakszövetkezetek keretében is megőrzött korábbi munkaszervezeti formák kapcsán) hívják fel a figyelmet arra, hogy a termelőszövetkezetek létrehozását – a kezdeti ellenállással együtt sem – nem minden település, nem minden közösség értékelte teljesen negatívan. Baraca esetében is azt látjuk, hogy önmagában a szövetkezet nem oka a falu (paraszti népeességét tekintve) elnéptelenedésének, sőt a közösség tagjai a szövetkezet történetét sikerként értékelik (Kiss 1999, 166; Szabó 1997, 479).
19. A egységes földműves szövetkezet szlovák megnevezéséből – jednotné roľnícke družstvo – képzett rövidítés, amely a szlovákiai magyar köznyelv valamennyi regionális változatában ismert, használatos volt.
20. A szlovák állami birtok – štátny majetok – leegyszerűsített változata, szintén általánosan ismert.
21. Az említett térképet Balcsók István szerkesztette. Segítségét ezúton is köszönöm.
22. Pusko Gábor Tornalja kapcsán említi, lakosságát mennyire megnövelte a politikai rendszer központosító törekvése, elsősorban a környékbeli falvakból beköltözőkkel (Pusko 2004, 60).
23. A normatípusokról, elvont és konkrét normák közötti összefüggésekről lásd Heller 1996, 192–207.
24. www.statistics.sk.
25. Az irányzatokról összefoglalóan lásd Keményfi 1999.
26. Többek között a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében folytatott romakutatás számára is a definiálás jelentette az egyik legnagyobb problémát, már a mintavételi eljárás során is. (Fónai-Filepné 2002, 91–93). A legfrissebb (2001-es) népszámlálási adatok értékelésén kívül a cigány fogalomra mint nem kizárólag nemzetiségi kategóriára is felhívja a fi-

- gyelmet Kemény István és Janky Béla tanulmánya. Ők hangsúlyozzák a „magyar cigány” fogalom korábban háttérbe szorult jelentőségét, létjogosultságát (Kemény–Janky 2003, 314–315).
27. Az elmélet tudományos hatásáról lásd Fosztó 2003, 85–87.
 28. Ez a kategorizálás részemről nem alkalmi minősítés. Mivel hivatalosan is, gyakorlatilag is állandó lakója vagyok a településnek, számomra a kívülről vizsgálódó objektív kutató pozíciója tökéletesen elérhetetlen. Tudatában vagyok annak, hogy ez nem minden esetben előny, ám kilépni belőle (számomra) lehetetlen. Hosszas unszolásra akadtak néhányan (cigányok), akikkel végignéztük a falunévsort, hogy meggyőződhessek róla, ők is ugyanazokat a személyeket tartják-e cigánynak, mint én. Erre azonban kevesen voltak hajlandók, mondván, hogy semmi értelme, ezt mindenki tudja. Tekintettel arra, hogy a különféle módszerek és megközelítések egyetlen esetben sem végződnek egy minden esetre alkalmazható, tökéletesen megbízható besorolási módszerrel, én munkám során a fent leírtak alapján számomra egyértelmű etnikai minősítést alkalmaztam.
 29. Egyik cigány beszélgetőtársam egyértelműen a parasztok hatásával magyarázza a jelenséget: „Mégis a parasztok a példa, mert nálunk is csökken a gyerekszám, csak nem olyan nagymértékben, mint náluk. Mi heten meg hatan voltunk testvérek, de látod, nekünk már csak négy gyerekünk van”.
 30. Andorka Rudolf bővített reprodukción azt érti, ha a gyermekek nemzedéke több főből áll a szülőkénel, egyszerűnek pedig azt nevezi, amikor éppen annyi gyermek születik, amennyi szülő van (Andorka 1981, 105).
 31. Havas Gábor kifejezése, aki a baranyai és a borsodi aprófalvak cigány népességének jellemzőit vetette össze. A „proletarizálódó” borsodi cigányokkal szemben a baranyaiak életmódjáról mondja, hogy parasztizálódik (Havas 2004, 192).
 32. Az iskolában 2004 eleje óta dolgozó „roma asszisztens” ténykedését tudomásul veszik, mint minden megkerülhetetlen felülről jövő intézkedést, ám azt, hogy ez bármit is megoldana, elképzelhetetlennek tartják.
 33. Az előítélet és tapasztalaton alapuló vélemény, ítélet közötti különbségre Lampl Zsuzsanna is felhívja a figyelmet, éppen a szlovákiai magyarság romaképét tárgyaló munkájában. A 480 kérdőívet értékelő tanulmány egyik következtetése az, hogy nem pusztán ellenszenv mondatja a nem romákkal, hogy problémás a romákkal egy helyen élni, hanem sokéves tapasztalat. Mégis, a közvéleménykutatások nemegyszer azzal zárulnak, hogy a roma probléma megoldásához vezető úton az előítéletesség megszüntetése kell, hogy jelentse a legelső lépést.
„Pedig rásütni valakire azt a bélyeget, hogy előítéletes, anélkül, hogy ezt felmérnénk és bizonyítanánk, ugyancsak előítéletességről tanúskodik, mégpedig egy áldemokrata, álszerűn köntösbe bújtatott előítéletről” (Lampl 2000, 65).

Felhasznált irodalom

- Acsády Ignác 1896. *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában (1720–21)*. Budapest, Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal.
- A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása* 1902. Budapest, Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal.
- A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei* 1895. Budapest, Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal.
- A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása* 1912. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Andorka Rudolf 1975. Az ormánsági születéskorlátozás története. *Valóság*, 1975. 6. sz. 45–61. p.

- Andorka Rudolf 1981. A gyerekszám alakulásának társadalmi tényezői paraszti közösségekben (XVIII–XIX. század). *Ethnographia*, 1981. 1. sz. 94–110. p.
- Barth, Frederik 1996. Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 1996. 1. sz. 3–26. p.
- Bél Máttyás 1992. *Gömör vármegye leírása (1749)*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem. /Gömör Néprajza, 35./
- Borovszky Samu (szerk.) 1903. *Magyarország vármegyéi és városai. Gömör-Kishont vármegye*. Budapest.
- Borziné Bódi Irén 1996. *Szülőföldem Gömörfüge. Deportálásom története*. Magánkiadás.
- Farkas Ottó 1997. A „legmunkanélkülibb” falu. *Új Szó*, 1997. május 29., Munkapiac melléklet, 2. p.
- Fél Edit 2001. A magyar népi társadalom életének kutatása. In: Hofer Tamás (szerk.): *Régi falusi társadalmak. Fél Edit néprajzi tanulmányai*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 323–370. p.
- Fényes Elek 1851. *Magyarország geographiai szótára*. Pest.
- Fónai Mihály–Filepné Nagy Éva 2002. Egy megyei romakutatás főbb eredményei. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. *Szociológiai Szemle*, 2002. 3. sz. 91–115. p.
- S. Forgón Szilvia 1992. Ahol megállt az élet. *Vasárnap*, 1992. április 24., 6. p.
- Fosztó László 2003. Szorongás és megbélyegzés: a cigány–magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenziói. In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 83–109. p.
- Gaál Imre 2001. *Száz év Tornalja történetéből (1848–1948)*. Pozsony, Méry Ratio.
- Gyönyör József 1989. Államalkotó nemzetiségek. Pozsony, Madách Kiadó.
- Havas Gábor–Kemény István–Kertesi Gábor 1998. A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. *Kritika*, 1998. 3. sz. 3–33. p.
- Heller Ágnes 1996. *A szégyen hatalma*. Budapest, Osiris.
- Janics Kálmán 1992. *A hontalanság éve. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948*. Pozsony, Kalligram.
- Keményfi Róbert 1999. Etnikai besorolás és statisztika. Elvi alapvetés a gömői cigányok három évszázados jelenlétének vizsgálatához. *Regio*, 1999. 1. sz. 137–156. p.
- Keményfi Róbert 2003. Etnikai besorolás és statisztika. Elvi alapvetés a gömői cigányok három évszázados jelenlétének vizsgálatához. In: Keményfi Róbert (szerk.): *A kisebbségi tér változatai*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 118–134. p.
- Kemény István–Janky Béla 2003. A cigány nemzetiségi adatokról. *Kisebbségkutatás*, 2003/2, 309–315. p.
- Kiss Antal 1999. Gazdálkodási magatartás és történeti háttér. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére*. Debrecen, Ethnica, 165–174. p.
- Kocsis Károly–Kovács Zoltán 1991. A magyarországi cigánynépeség társadalomföldrajza. In: Utasi Ágnes–Mészáros Ágnes (szerk.): *Cigánylét*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 78–105. p.
- Korcsmáros László 1994. Kiűzetés a társadalomból? *Szabad Újság*, 1994. május 18., 4. p.
- B. Kovács István 1994. *Baracai népköltészet. Tóth Balázsné Csák Margit előadásában*. Pozsony–Budapest, Madách-Posonium–Akadémiai Kiadó. /Új Magyar Népköltési Gyűjtemény, 25./
- Ladányi János–Szelényi Iván 1997. „Ki a cigány?” *Kritika*, 1997. 12. sz. 3–6. p.
- Lampl Zsuzsanna 2000. Romakérdés magyar szemmel (avagy hogyan látja a szlovákiai magyar közvélemény az ún. roma problematikát). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000. 2. sz. 31–66. p.
- László Béla 2004. A magyar oktatásügy. In: Fazekas József – Hunčík Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Eu-*

- rópai Unió csatlakozásig*. 1. kötet. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 183–246. p.
- Liszka József 2002. *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest–Dunaszerdahely, Osiris–Lilium Aurum.
- Mács József 1986. *Obor Blžskej doliny. Balog-völgyi óriás*. Pozsony, Madách.
- Molnár Imre 1993. Kényszermagyarok, a Csehországba került magyarok II. világháború utáni történetének fejezetei. In: Veres Géza (összeáll.): *Új Minden Gyűjtemény 10*. Pozsony, Madách, 75–95. p.
- Molnár Imre–Varga Kálmán 1992. *Hazahúzott a szülőföld*. Budapest, Püski.
- Ortutay Gyula (főszerk.) 1980. *Magyar Néprajzi Lexikon*. 3. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Pápay Zsuzsa 1989. *Rang, párválasztás, közvélemény*. Budapest, Gondolat.
- Pesty Frigyes 1864. *Helységnévtár*. Kézirat. MOL.
- Pusko Gábor 2004. Romák és parasztok – fehérek és cigányok. Néhány alapvetés a roma/nem roma egymás mellett élés problematikájához Tornalján az ezredforduló környékén. In: Liszka József (szerk.): *Acta Ethnologica Danubiana 5–6*. Komárom–Dunaszerdahely. Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központja–Lilium Aurum, 57–81. p.
- Rubinek Gyula (szerk.) 1911. *Magyarországi gazdaczímtár*. Budapest.
- Simon Attila 2004/a. Cseh és szlovák kolonisták betelepítése Dél-Gömör falvaiba a két háború közötti időszakban. *Gömörország*, 2004. 1. sz. 40–45. p.
- Simon Attila 2004/b. Legionárius telepítések Dél-Szlovákiában a két háború közötti időszakban. *Századok*, 2004. 6. sz. 1361–1380. p.
- Simon Attila (összeáll.) 2004/c. *A szlovákiai magyarok történetének válogatott bibliográfiája*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum.
- Šutaj, Štefan 1995. A Beneš-dekrétumok a magyar kisebbségek történeti tudatában. *Regio*, 1995. 1–2. sz. 185–192. p.
- Szabó Károly 1993. A magyar–csehszlovák lakosságcsere története dióhéjban. In: Veres Géza (szerk.): *Új Minden Gyűjtemény 10*. Pozsony, Madách, 95–113. p.
- Szabó László 1996. *A közösség fogalma*. Előadás társadalomnéprajz (NR 117) tárgyából a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszékén elsőéves hallgatónak. 1996. március 18.
- Szabó László 1997. A paraszti munkaszervezet mai formái. In: uó: *A munka néprajza*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszéke, 476–489. p.
- Takáč, Ladislav 2003. „Magyar voltál! Ezért!” Eperjes, Michal Vaško.
- Tönnies, Ferdinand 2004. *Közösség és társadalom*. Budapest, Timp Kiadó.
- Ujváry Zoltán 1991. *Szülőföldön hontalanul*. Debrecen, Piremon.
- Vadkerty Katalin 2001. *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről*. Pozsony, Kalligram.
- Vuics Tibor 1993. Az „elcigányosodás” folyamata Baranyában. In: Kovács Teréz (szerk.): *Kiút a válságból II. Falukonferencia*. Pécs, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, 331–335. p.
- Zalabai Zsigmond (szerk.) 1995. *Magyar jeremiád*. Pozsony, Vox Nova.

www.statistics.sk

ANNABELLA GECSE

FROM THE HARD-WORKING VILLAGE TO THE VIRTUAL BARACA

The goal of the study is to analyze the life of a village, as a community - that from different aspects is strongly limited -, in time including hundred years.

The first, short part (broadly) summarizes the basic characteristics of the village's community in the first third of the 20th century. This introduction showing concrete measurable results is necessary because the reasons of the phenomena that the non-Roma residents of the village in the second part of the 20th century moved to the neighboring cities, stem from this period of time. In the second part the author deals with external political interventions in 1920 and their effect that strongly influenced the life of the village. In the third part deals with the formation of the present ethnical picture of the settlement, taking into consideration the co-existence of the both ethnic groups. According to the study the effect of more factors is where the reason of the villagers' moving away stems from.

There is only a small community consisting of 61 people now living in Baraca. Their family relationships are rather towards those who moved away and the Roma people living in their neighborhood do not mean a comparative point to them. Their values, life style have no effect on the villagers.

On the other hand, it is true for the Roma people that they are influenced by the values of non-Roma people. It is evident not only from their non-Roma people-like lifestyle, decreasing number of children, but they emphasize it during their discussions, meetings. It can be explained by the effect of decades of co-existence - in contrast with the Roma inhabitants of other villages - that they disavow, they do everything in order not to welcome foreign Roma people.

Decades spent in one settlement - in case of Baraca - have not led to open ethnic conflicts. In the picture of each other of the two ethnic group not the negative motives have been strengthening, but their mutual knowledge. This, obviously, does not mean an idyllic picture with no problems, it only means that everybody knows where are the borders and nobody wants to cross them. It seems that it is not accidentally that some of the ideas of solving the Roma issue by the state are „gone“ from Baraca. Here we are faced with such a finely elaborated practice of co-existence, and with such a version of „not solved, but still functioning“ that cannot be moved (either to a positive or negative direction) without physical force of external intervention. The inhabitants of the village - that is from the point of view of an external viewer considered to be in an immensely disadvantageous position - are well aware, know, and feel the difficult and almost helpful situation of their village. Nevertheless, it is unique that they have community experience unreachable for others, and this is why nobody can say about them that they have prejudice in connection with another ethnic group. Their more-decade long experience in co-existence excludes this.